

1923 Nüfus Mübadelesini Pierre Bourdieu'nun Alan, Sermaye ve Habitus Kavramları Üzerinden Okumak

Reading the 1923 population exchange through Pierre Bourdieu's concepts of field, capital and habitus

Belçim Öztürk*^a, Nurettin Özgen^b

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:

10.33688/aucbd.1386354

Makale Geçmişi:

Geliş: 05.11.2023

Kabul: 04.03.2024

Anahtar Kelimeler:

Zorla göç

Nüfus Mübadelesi

Pierre Bourdieu

Alan

Sermaye

Habitus

Öz

1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan nüfus mübadelesi sözleşmesi, dramatik ve aynı zamanda travmatik hikâyeler barındıran zorunlu ve zorla göç deneyimlerindedir. Mübadelenin psikososyal ve sosyomekânsal bağlamı, Pierre Bourdieu'nun düşünümsel sosyoloji adını verdiği alan, sermaye ve habitus kavramları üzerinden analiz edilmektedir. Amaç, mübadillerin göç sırası ve sonrasında maruz kaldıkları sorunları, iskân edildikleri yerlerde ve etkileşimde buldukları yerel halkla yaşadıkları deneyimleri aktarmaktır. Araştırmada kullanılan veri kaynakları 1923 Nüfus Mübadelesine ilişkin dokuz (9) belgesel filmde oluşmaktadır. Bu filmlerden temin edilen veriler, MAXQDA paket programı vasıtasıyla analiz edilerek kavram ağları oluşturulmuş ve tematik bağlama uygun içerik çözümlemesi yapılmıştır. Sonuç olarak Anadolu'ya sevk edilen mübadillerin alana dair ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerinin işlevsiz kaldığı tespit edilmiştir. Başta psikososyal yansımalar olmak üzere karşılaştıkları çok boyutlu olumsuzlukların da hafızalarında yer almaya devam ettiği belirlenmiştir.

Article Info

Research Article

DOI:

10.33688/aucbd.1386354

Article History:

Received: 05.11.2023

Accepted: 04.03.2024

Keywords:

Forced migration

Population exchange

Pierre Bourdieu

Field

Capital

Habitus

Abstract

The 1923 population exchange agreement between Türkiye and Greece is one of the experiences of forced and compulsory migration that contains dramatic and at the same time traumatic stories. The psychosocial and sociospatial context of the exchange is analysed through Pierre Bourdieu's reflexive sociology of space, capital and habitus. The aim is to describe the problems that the exchange migrants were exposed to during and after the migration, and the experiences they had in the places where they were resettled and with the local people they interacted with. The data sources used in the research consist of nine (9) documentary films about the 1923 Population Exchange. The data obtained from these films were analysed by means of MAXQDA package software, concept networks were created and content analysis was carried out in accordance with the thematic context. As a result, it was determined that the economic, social and cultural capitals of the migrants transferred to Anatolia remained dysfunctional. It has been determined that the multidimensional negativities they encountered, especially psychosocial reflections, continue to take place in their memories.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: belcim.ozturk@samsun.edu.tr

^a Samsun Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Samsun/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0002-9092-6303>

^b Ankara Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Ankara/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0001-9191-1579>

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

The Population Exchange between Turkey and Greece in 1923 is a practice of forced migration, the removal of certain ethnic and faith-based minorities from their places of origin and habitats without their consent and approval, which was put into effect based on the official treaty. The population that had to participate in this migration was forcibly uprooted from their homeland at a time when the political and social structure of Greece and Turkey was being reshaped after World War I and the current borders were being established (Hirschon, 2000: 6). With this agreement, minorities that did not fit into the monolithic nation-state structure of both countries and had the potential to pose problems in the future in terms of sociocultural aspects were subjected to exchange. As a result, the Turkish and Muslim population in Greece was transferred to Turkey and the Greek and Orthodox population in Turkey was transferred to Greece. Thus, the two countries started the migration process on a legal basis (Aktar, 2007; Arı, 1990; Belli, 2006; Emgili, 2009, 2014, 2017; Şenışık, 2016).

This study analyzes the psychosocial and sociospatial context of the 1923 Population Exchange through Pierre Bourdieu's reflexive sociology concepts of field, capital, and habitus. The aim is to examine the perceptions, attitudes, and behaviors such as general acceptance-accommodation or rejection-exclusion regarding the interaction between the population migrating to Anatolia as a part of the exchange and the local population through Bourdieu's approach called reflexive sociology. Relationality, which constitutes the building block of Bourdieu's sociology, identifies reality with relations, not with entities. Referring to the dichotomic impasse between theory and practice that is argued when analyzing social structures, Bourdieu points to the impossibility of theory without action and action without theory. Therefore, Bourdieu indicates that every research act is both empirical and theoretical at the same time (Bourdieu and Wacquant, 2014; Reynaud and Bourdieu, 2004: 141-142). Bourdieu claims that rational logic alone is not decisive in his inferences about social phenomena and events, but that the practices, interests, intuitions, and predispositions that shape the behavior of individuals/societies are also important factors. Bourdieu metaphorizes this approach through games. According to him, social arenas resemble a game, except the rewards are more numerous and powerful. Games, by their very nature, are played not only by grasping or following simple rules but also by internalizing "understandings" within the game (Bourdieu, 2006; Bourdieu and Wacquant, 2014:82; Calhoun, 2014: 78).

Bourdieuian analysis allows us to see the advantages or disadvantages provided by the capitals of the individuals who struggled in the field after the population exchange. On the other hand, it can also include an explanation of certain internal conditions, such as how the exchange population perceived the field and their knowledge, practical skills, tastes, and values. When the political atmosphere of the period, its impact on the immigrant population, and the attitude of the local population are analyzed in a holistic perspective, Bourdieu's concepts of capital, field, and habitus are thought to make a significant contribution and deeper meaning to the study.

2. Methodology

This study was based on content analysis, one of the qualitative research designs. The data used in the study were obtained by analyzing written and visual sources. In studies based on content analysis, data can be obtained from documents or documents as well as interviews and observations. Accordingly, the concept of document refers to a wide and comprehensive set of objects, symbols, and related patterns, including written, visual, physical, and digital materials (Özgen, 2022: 177). The main data sources of this study were obtained from nine (9) documentary films about the 1923 Population Exchange. While selecting the documentary films, it was ensured that they were related to the thematic subheadings related to the problem(s) of the study. The conceptual categories created through data analysis were transferred to the MAXQDA software program, and thematic concept networks were created through this program. This program, which enables the systematic evaluation and interpretation of qualitative texts (Özgen, 2019), also contributes to the visualization of the data obtained. As a result, the experiences of the exchange migrants during and after the exchange were reinterpreted by remaining faithful to the narratives in the documentary films.

3. Result

With the 1923 Population Exchange, the immigrants who migrated to Anatolia were involved in the game in the field(s) according to the type and value of capital they owned. In this game, migrants have had to struggle and compete with other agents - other populations or peoples in Turkey - in different fields such as economics, education, culture, language. The experiences of the immigrants, who are positioned according to the types and qualities of capital they possess and who struggle and compete accordingly, have been evaluated in the context of economic, cultural, social capital, and habitus.

Accordingly, the instability in Turkey's economic structure and sociopolitical problems in the aftermath of the War of Independence affected the refugees' economic lives after migration. Both the financial problems of the period - post- war economic distress, the economic instability of a newly established country, and social poverty - and the fact that the property liquidation procedures due to forced migration were not carried out professionally, and that migration was carried out as soon as possible in accordance with the contract signed between the two countries, can be expressed as the main source of economic problems after migration. According to the data obtained from the documentary analysis, it is seen that after migration, the immigrants had housing problems, especially due to unnecessary occupations. They experienced occupational changes in their work and occupations due to migration resettlement policies, and therefore, they experienced economic problems such as poverty. When all these are evaluated, it is seen that after migration, the immigrants experienced a class change in their economic capital.

Various changes have occurred in the cultural capital of the immigrants who were transferred to Anatolia through forced and compulsory migration. All forms of space have changed, including the natural and human environment, language, beliefs, cultural norms, and traditions that the immigrants lived in before and after migration. In this context, the documentaries draw attention to two main issues in the cultural capital of the immigrants who migrated to Anatolia. These are the language problem and symbolic violence. Language, which constitutes the source of the problems between the immigrants and

the local people, has sometimes been a tool of power and domination for the local people who are the carriers of the dominant culture. When the documentaries are examined, it is seen that immigrants are often subjected to symbolic violence practices such as being despised, stigmatized, and humiliated in public spaces because they do not speak Turkish.

Social capital, which can also be defined as the connection between capitals, refers to the network of relationships that individuals/groups have in the social arena. Family, kinship, fellow citizens, and neighborhood relations, which constitute the social capital of the immigrants who migrated to Anatolia, were negatively affected in many ways. When the documentaries are examined, it is seen that some individuals/families/relatives had to be separated from each other due to different reasons, such as migrating on different ships during transportation and/or living in the same neighborhood and on different dates. On the other hand, it was stated that the family and kinship relations of the refugees who were sent to various regions/provinces depending on the settlement policies after arriving in Anatolia were damaged due to "planning-related" problems.

Habitus is what makes all the practices of agents (or groups with the same conditions) systematized because they are the product of applying identical patterns and because they differ from the practices that constitute another lifestyle according to a certain system (Bourdieu, 2015a: 255). The similar experiences and common values put forward by the agents show that the habitus is essentially class-based (Tekin, 2015; Yanıklar, 2010). In the first years of the exchange, there is a clear class distinction (clothing and dress practices, food culture, architectural structure) between the migrants and the local population. This distinction is related to the predispositions such as tastes, value judgments, and habits that both classes possess and internalize. The acquisition of these is related to the habitus internalized by the migrants and locals in different processes and sociospatial environments.

5. Conclusions

The 1923 population exchange between Turkey and Greece is one of the ideological practices of nation-state building that prioritizes the homogenization of the population for both sides and was decided in Lausanne on January 30, 1923. The exchange, which was also considered a minority issue and therefore became a "survival" problem for both countries, was the result of a policy based on building and strengthening the nation-state (Goularas, 2012; Hirschon, 2000).

When the sociospatial and psychosocial consequences of the 1923 Population Exchange are evaluated together through Pierre Bourdieu's relational sociology approach and the game metaphor, it is striking that immigrants were exposed to multidimensional disadvantageous reflections. Accordingly, they had to participate in the game designed by the established actors in the social space they arrived after migration and accepted to play this game according to its rules. This is because of the given space awaiting them in the game and the economic endeavors they will carry out (which endeavor and where they will be settled was planned in advance) and moreover, the immigrants involved in the game encountered various rules in (social) fields such as language and religion. However, the fact that their were not valuable enough and existed at all weakened their struggle in the field(s).

It has been determined through concrete narratives and experiences that the material accumulations, cultural lifestyles, and social values, as well as the social relations of the immigrants who came to Anatolia through the population exchange, were changed (forced to be changed) and transformed in various ways, and that such processes often leave negative traces in the memories. The fact that they were uprooted from their lands where they had lived for years and were subsequently subjected to a series of dramatic (economic difficulties, unnecessary occupations, housing problems) and traumatic (illnesses, loss of family members, exclusion/marginalization) hardships left deep traces in their memories. Although they participated in struggles in areas such as economy, culture, and education through their habitus and capitals, living with a completely different cultural and economic structure from the lands they came from brought along a challenging process. On the other hand, when the dominant sociopolitical context of the period is taken into account, it is determined that the practices of alienation and marginalization produced by the dominant ideological structure in both public and private life disrupted social cohesion. In cope with such negativities in the early periods, the exchange migrants showed partially distant interactions with the local people and tended to keep their own sociocultural relationship networks strong. However, with the improvements in urbanization and economic capital and their integration with the local people (especially with the effect of migration to urban areas), it can be said that they have partially overcome such negativities. In this context, in the first years of the exchange, the immigrants had minimal relations with the local population, but later on, they transferred their cultural richness (agricultural and animal husbandry tools, architectural structure, food culture, linguistic practices, etc.) to Anatolia and a mutual acculturation with the local population developed.

1. Giriş

Göç, doğal faktörlerin ya da beşerî zorlamaların yanı sıra, konforlu yaşam koşullarına ulaşma çabasına yönelik insanın yaşadığı coğrafi lokasyondan ayrılma serüvenidir (Özgen, 2012: 415). Bu nedenle göç, sosyal, iktisadi ve kültürel değişimleri beraberinde getiren ve nüfusun mekânsal dağılımını yeniden dizayn eden ve hatta dönüştüren bir dinamiktir (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014). Aynı zamanda insanların yeni adetler edindikleri, davranışlar sergiledikleri ve kültürel deneyimler yaşadıkları bir süreçtir (Deniz ve Öksüz, 2017). Çeşitli serüvenleri barındıran göç eylemi, nedenleri ve sonuçları bakımından birçok konuyu içeren sosyolojik, coğrafi, politik ve psikolojik bir olgudur (King, 2012; Tataru, 2019).

Göçler; *zorla*, *zorunlu* ve çeşitli gereksinimleri içeren *gönüllülük* esasına dayalı olmak üzere üç temel gerekçe ile gerçekleşebilmektedir (Özgen, 2014). Göçmenin rızası olmadan, yaşadığı coğrafyadan hukuk dışı ya da cebir yoluyla gönderilmesi *zorla göç* (*forced migration*) eylemine örnek verilebilir. İnsanların, özellikle yıkıcı afetler, savaş, çatışma şiddet ve kalkınma projeleri gibi nedenlerle yaşadığı bölgeden taşınması *zorunlu göç* (*cumpolsory migration*), daha konforlu yaşam koşullarına sahip olmak için gerçekleştirilen göç eylemi ise *gönüllülük* esasına dayalı göç olarak tanımlanabilir (Özgen, 2014: 433-4). Göç kavramına ilişkin ilk iki kavram çoğunlukla birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılabilir. Bu tür kullanımlar, literatüre dayalı alışkanlıklar veya genel yapısal kurulumların bir tezahürü olarak devam edebilmektedir. Oysa asıl gerçeklik oldukça derinliktir ve bir takım düşünsel tasarımlara dayanabilmektedir. Bu nedenle göç konusu, günümüzde pek çok disipline mensup araştırmacının ilgisini çeken insanlık mücadelesinin önemli konularındandır (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 16). Bu bağlamda, 1923'te *Türkiye ile Yunanistan'ın taraf olduğu Nüfus Mübadelesi* de resmi antlaşmaya dayalı olarak yürürlüğe konuldu. Belirli etnik ve inanç temelli azınlıkların kararı ve onayı olmadan, yerinden ve yaşam alanlarından uzaklaştırıldılar. Bu yaşatılanlar *zorla göç* pratiği olarak tanımlanabilir. Çünkü bu göçte katılmak durumunda kalan nüfus, I. Dünya Savaşı ertesinde Yunanistan ve Türkiye'nin siyasal ve sosyal yapısının yeniden şekillendiği ve bugünkü sınırlarının oluşturulduğu bir dönemde, yurtlarından zorla koparıldılar (Hirschon, 2000: 6). Bu anlaşmayla birlikte, her iki ülkenin monolitik ulus devlet yapısına uymayan ve sosyokültürel açıdan ileride problem teşkil etme potansiyeli taşıyan azınlıklar mübadeleye tabi tutuldu. Yunanistan'daki Türk ve Müslüman nüfus Türkiye'ye, Türkiye'deki Rum ve Ortodoks nüfus da Yunanistan'a sevk edildi. Böylelikle, her iki ülke de ulus-devlet kimliğine uygun şekilde, kısmen de olsa farklı etnokültürel kimliklerden arındırıldı ve monolitik kodları tahkim edilmiş oldu.

Nüfusun karşılıklı değiş-tokuş edilmesi anlamına gelen mübadele kavramının kökeni Arapça'da "*bedel*" den türeyen "*karşılıklı değiştirme, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi/tebeddül*" edilmesini ifade etmektedir. Mübadele göçüne katılan mübadiller ise mübadele edilmiş ve başkalarının yerine ge(tiri)lmüş kişiler anlamına gelmektedir (Aysal, 2017; Devellioğlu, 2004). Sepetçioğlu'na (2014: 53) göre mübadele:

İki ya da daha çok devlet arasında imzalanan bir protokol vasıtasıyla hukuksal boyutu, coğrafyası, zaman aralığı, göç yolları ve araçları, taşınmazların durumu gibi meselelerin belirli esaslara oturtulmuş şekilde uygulandığı ve bunların (nüfusları değiş-tokuş edecek devletlerden oluşan) karma ve/veya uluslararası bir komisyon aracılığıyla yürütüldüğü ve/veya denetlendiği; göç ettirilecek nüfusun ırk, din, dil gibi birtakım niteliklerinin ve göç

edilen yer(ler) ile iskân birimlerinin daha evvel tespit edildiği; hatta göçmenlerin işe, sağlık gibi ihtiyaçları için özel birimlerin kurulduğu, sistematik ve kurallar çerçevesinde hayata geçirilen zorunlu nüfus hareketidir.

Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen 1923 nüfus mübadelesi, pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalarda, büyük oranda mübadelenin ekonomik (Belli, 2006; Emgilli, 2014) ve politik (Aktar, 2007; Şenışık, 2016) bağlamlarına yer verilmiştir. Yanı sıra, mübadelenin ekonomik, sosyal ve siyasal yönlerini bir bütün olarak ele alan çalışmalar (Arı, 1990, 1995, 2017; Emgilli, 2009, 2017) da mevcuttur. Fakat beşerî coğrafya alanında bu tür çalışmalar pek kısıtlıdır. Bu kısıtlılık durumu, aynı zamanda mevcut çalışmanın temel motivasyonunu oluşturan en önemli etkenlerdendir.

Bu çalışmada amaç, mübadele ile Anadolu'ya göç eden nüfus ile yerel halk arasındaki etkileşime dair genel kabul-uyum veya red-dışlanma gibi algı, tutum ve davranışları, Fransız düşünür Pierre Bourdieu'nun *düşünümsel sosyoloji* adını verdiği yaklaşım üzerinden anlamaktır. Bourdieu'nun sosyoloji anlayışı, herhangi bir sosyal bağlamın ve bu bağlamı oluşturan yapının anlaşılması bakımından göç çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Nitekim “yaşam tarzı göçü” (*lifestyle migration*) araştırmalarında Bourdieu'nun kavramları kayda değer bir perspektif sunar. Bu çalışmalar, bireylerin ve grupların sahip oldukları niteliklere bağlı göç etme motivasyonlarını ya da daha iyi yerlerde yaşama arzularını *habitus* ve *sermaye* üzerinden açıklamaya çalışır (Jolivet ve Pereira, 2021; Oliver ve O'Reilly, 2010). Diğer yandan göç sonucunda bireylerin kültürel, sosyal ve ekonomik yaşantılarında meydana gelen değişimler ve kopuşlar sıklıkla Bourdieu'nun sermaye kavramına atıfla analiz edilir. Bu araştırmalar göçmenlerin sahip oldukları ya da edindikleri sermayelerin alan içerisindeki işlevselliğine, faydalarına ve dönüşümlerine değinir (Cederberg, 2012; Erel, 2010; Nowicka, 2015; Sayımlar ve Coşkun, 2023; Smith vd., 2019). Bourdieucu yaklaşımda *alan* önemli yer tutar ve içerisinde yapılanan güç ve mücadele ilişkileri de göç araştırmalarına konu olmaktadır. Özellikle göçmen grupların farklı alanlardaki *pozisyonlarına, eşitsiz güç ilişkilerine ve karşılaştıkları zorluklara odaklanan* (Allour, 2021; Kalaylıoğlu, 2015; Liu vd., 2022; Ma ve Wu, 2020; Yu, 2023) çalışmalar, alandaki yapıları ve failleri ilişkiyel bir biçimde analiz ederler.

Bourdieu analizi, nüfus mübadelesi sonrasında alanda mücadele eden bireylerin sahip oldukları sermayelerin sağlamış olduğu avantaj ya da dezavantajları bir arada görmeyi sağlar. Diğer yandan, mübadillerin *alan* algılama biçimleri ve bilgi birikimleri, pratik becerileri, beğeni ve değerleri gibi bir takım içsel koşulların açıklanması da buna dâhil edilebilir. Dönemin siyasal atmosferi, mübadil nüfus üzerindeki etkisi ve yerli nüfusun göstereceği tutum bütüncül bir perspektifle analiz edildiğinde, Bourdieu'nun *sermaye*, *alan* ve *habitus* kavramlarının çalışmaya önemli katkı ve derinlikli bir anlam kazandıracığı düşünülmektedir. Bu çerçevede, araştırmanın temel veri setine kaynak oluşturan dokuz (9) belgesel film analiz edilmiş ve aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Türkiye'ye yerleş(tiril)en mübadillerin sahip oldukları *sosyal, kültürel* ve *ekonomik sermayeler* nelerdir?
- Nüfus mübadelesi sonrasında, mübadillerin sermayelerinde herhangi bir kopuş yaşanmış mıdır? Yaşanmış ise bunun yansıması ne(ler) olmuştur?

- c) Mübadiller ile yerel halk arasında kabul-uyum, red-dışlanma ve/ya çatışma yaşanmış mıdır? Yaşanmış ise konuya dair ayrıntılar nelerdir?

2. 1923 Nüfus Mübadelesinin Politik Bağlamı

Bir olgu olarak çeşitlilik (kimlik, aidiyet ve kültürel farklılıklar), siyasal iktidarlar tarafından her zaman ve her koşulda kabul görmeyebilir. Özellikle ulus-devlet sistemleri neredeyse tamamen monolitik bir kurulumla dayalı oldukları için toplumsal çeşitliliğe mesafelidir. Tıpkı modern Türkiye ve Yunanistan'ın inşa süreçlerinde olduğu gibi farklı kültürel kimlikler ya göçertilmiş ya da asimilasyona tabi tutularak ulus-devlet ideolojisine uygun, türdeş bir toplum inşa edilmiştir. Bu bağlamda, 20. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu topraklarının muhtelif kültürünün yadsınması, tektürel bir ulus oluşturma motivasyonudur (Kaya, 2011). Ulus-devlet ideolojisini yansıtan bu yapısal kurulumlardan biri de 1923 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan nüfus mübadelesi sözleşmesidir.

Ege'nin iki yakası arasında gerçekleşen 1923 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, iki devlet arasında uzun süren bir politik çekişmenin sonucudur. Bu olayın asıl temelleri, Osmanlı himayesinde bulunan Rum halkının 19. yüzyıldaki bağımsızlık hareketine dayanmaktadır. 1829 yılında bağımsızlığını kazanan Yunanistan; başta Trakya, Batı Anadolu ve Kıbrıs adası olmak üzere tarihsel bağlam ve “*demografik özellikleri*” de ileri sürerek Osmanlı aleyhine bu yerlerde genişlemeye çalışmıştır. Fakat genişlemeye dair ataklar, 1922 yılında Büyük Taarruz savaşıyla sona ermiş (Bozdağlıoğlu, 2014:10) ve Yunanlılar bu savaş sonucunda ağır ve büyük bir yenilgi almıştır (Kırmit, 2021:150). Bu muharebeden sonra Lozan'da toplanan Türkiye heyeti, Trakya Sorunu, Adalar Meselesi, Azınlıklar Konusu gibi meseleler için Yunanistan'la görüşmeler gerçekleştirmiştir. Lozan'da azınlıklar meselesi içerisinde değerlendirilen Türkiye'deki Rumların ve Yunanistan'daki Müslüman Türk nüfusun değişimi 30 Ocak 1923'te kararlaştırmıştır. Uluslaşma ve dolayısıyla demografik homojenleşmeye yönelik bu karara ilişkin fikir, ilk olarak 1914'te dönemin Yunanistan Başbakanı Venizelos (1864-1936) tarafından, iki ülke arasında ortaya çıkan zorlukları çözmek için önerilmiştir (Yıldırım, 2006). Yanı sıra, nüfus mübadelesine ilişkin düşüncenin Türkiye tarafından da çeşitli mecralarda dillendirildiği ifade edilmiştir. Aktar'a (2005) göre, Anadolu'daki savaş ve mücadele hali devam ederken, Ankara hükümeti mübadele fikrini dile getirmeye başlamış ve konu ilk olarak, Ankara Hükümeti'nin Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Avrupa ziyaretlerinde dile getirilmiştir¹. Dolayısıyla mübadele, Lozan'da karara bağlanmadan önce her iki ülkenin de planları dâhilinde olan ve ulusal birlik için sağlam bir çözüm yolu olarak düşünülmüştür. Sonuç olarak 30 Ocak 1923'te imzalanan Nüfus Mübadelesi sözleşmesinin ilk maddesine göre Anadolu'da yaşayan Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman Yunan uyruklu nüfus, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zoraki göçe tabi tutulmuştur. Bu karara göre göç edenler ancak taraf ülkelerin izni dâhilinde geri dönebileceklerdir (Goularas, 2012:130).

Mübadele sözleşmesinin 10. ve 11. maddesi gereği, Türkiye ve Yunanistan'dan göç edecek mübadillerin mal tasfiye ve taşınma işlemleri için iki ülke arasında karma bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır (Arı, 1995; Çapa, 2001). Böylece Türkiye ve Yunanistan, mübadelenin bir an önce gerçekleşmesi için hazırlıklara başlamıştı. Türkiye, Anadolu'ya gelecek Müslüman-Türk nüfusunun mal beyanları, beslenme ve sağlık sorunlarını üstlenmesi için 13 Ekim 1923'te “*Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti*”ni kurmuştur. *Hilal-i Ahmer* (Kızılay) Cemiyeti de bu süreçte aktif rol oynamıştır.

Mübadiller, 1 Mayıs 1923'ten itibaren gemi, tren vb. araçlarla Anadolu'ya sevk edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte birçok olumsuz koşullara maruz kalan mübadiller, dönem içerisinde etkisini yoğun biçimde gösteren, *sıtma, kızamık, çiçek* (Bildirici, 2019) gibi hastalıklar nedeniyle ciddi can kayıpları yaşanmıştır.

Mübadiller, Anadolu'ya varduktan sonra İstanbul, İzmir, Samsun, Mersin, Bandırma Tekirdağ, Mudanya, Tuzla, Çatalca, Erdek, Kayalar, Kozan, Antalya, Ulukışla, Niğde (Çapa, 2001) gibi merkezlerde sağlık taramasından geçirilmiştir. Daha sonra iskân süreci başlamış ve mübadiller, İzmir *Mıntıkası*; Sivas *Mıntıkası*, Adana *Mıntıkası*; Antalya *Mıntıkası*; Konya *Mıntıkası*; İstanbul *Mıntıkası*; İzmit *Mıntıkası*; Bursa *Mıntıkası*; Samsun *Mıntıkası*; Trakya *Mıntıkası*; Karesi *Mıntıkası* (takriben Biga Yarımadası) gibi bölgelere yerleştirilmiştir (Güner, 2007). Bu bölgelerde mübadillerin barınma/konaklama ihtiyaçlarının giderilmesi için üç yerleşim tipi belirlenmiştir. Bu yerleşim birimlerinden *ilki* “baraka, huğ ve kamış” türünde inşa edildiği alana uygun nitelikte ve taşınmaya uygun yapılarıdır. *İkincisi*, “iktisadi ev” niteliğinde daha düşük bütçeli ve geçici yerleşime uygun meskenlerdir. *Üçüncüsü ise* “karşılıklı değişim-mübadele” sonucunda boşalan konutların dağıtılmasıdır (Cengizkan, 2003:23).

Nüfus mübadelesiyle birlikte, Ege'nin karşı tarafından (Yunanistan'dan) Anadolu'ya 460.000 Müslüman gelirken Anadolu'dan Yunanistan'a yaklaşık 1.200.000 Rum gitmiştir (Arı, 1995:113). Zorla göçe tabi tutulan bu nüfusun ekonomik, psikososyal ve kültürel yaşantıları birçok bakımdan olumsuz etkilenmiştir. İskân sonrasında mübadiller hem çevresel hem de çeşitli sağlık sorunlarıyla baş etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, Samsun'un Çarşamba Ovasına yakın bataklık ya da yüksek alanlara yerleştirilmeleri ve bu yerlerde baraka ve çadır türü geçici meskenlerde “barınmaları”, pek çok hastalığa ve ölüme sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı Mübadele, İmar ve İskân Vekâlet'inin bölgeye görevlendirdiği müfettiş raporuna göre mübadillerin ivedilikle; uygun arazilere ve konutlara yerleştirilmesi, sağlıklarına kavuşabilmeleri için sağlıklı gıdalarla beslenmeleri gerektiği vurgulanmıştır (BCA, 272.79.72.3.33-3, 22 Eylül 1924).

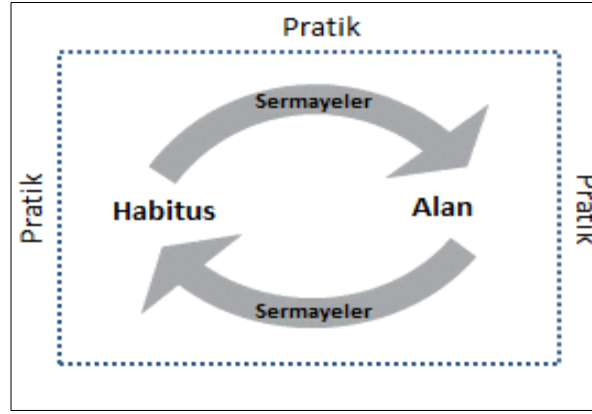
Mübadele uygulaması her ne kadar ulus-devlet için gerekli görülmüş (Aktar, 2005) olsa da yarattığı sonuçlar bakımından birçok kişi için travmalar yaratmıştır. Çünkü tahsis edilen kimlikler veya resmî belgeler toplumsal birliktelikler için yeterli olmayabilir. Burke'ün (2017: 9) de belirttiği gibi insanlar birbirlerine belgeler ve mühürler ile bağlı değildir. İnsanlar benzerlikleri, uyumları, duygudaşlıkları aracılığıyla yakınlık kurarlar. İki ulus devlet arasındaki en güçlü dostluk bağı yasaların, geleneklerin ve yaşam alışkanlıklarının benzerliklerinden doğar. Çünkü bu yaşamsal formlar, politik (ideolojik) antlaşmalardan daha güçlüdür.

3. Pierre Bourdieu'nun Eylem Kuramı ve Üç Temel Kavram

Yakın dönem sosyoloji kuramcıları arasında yer alan Pierre Bourdieu, toplumu oluşturan yapılara ve failere getirdiği ilişiksel perspektif ve ortaya koyduğu eylem teorisi ile bilinmektedir (Ayyıldız, 2022; Calhoun, 2014). Toplumsal yapıları incelerken öne sürülen teori ve pratik arasındaki dikotomik çıkmaza değinen Bourdieu, eylemsiz teorinin ve teorisiz eylemin imkansızlığına işaret eder. Bu nedenle Bourdieu, her araştırma ediminin aynı anda hem ampirik hem de kuramsal olduğunu savunur (Bourdieu ve Wacquant, 2014). Bu yaklaşım, Bourdieu'nun, öznelcilik ve nesnelcilik zıtlığını reddettiği ve olaylara/olgulara ilişiksel yaklaştığı anlamına gelmektedir. Zira Bourdieu, yapısalcı yaklaşımın

pasifleştirdiği özne (kukla) ile varoluşçu görüşün kesin yetki verdiği özneye (tanrısallığa) mesafeli yaklaşarak ikisi arasında bağıntı kurar (Gürbüz ve Ongur, 2020). Dolayısıyla Bourdieu'nun *eylem teorisi*, “anamlı toplumsal davranışın değil, daha ziyade ‘toplumsal değerlerin yaratılması’nın araştırılmasıdır” (Reynaud ve Bourdieu, 2004: 141-142).

Bourdieu'nun yaklaşımı, büyük ölçüde Fransanın sömürgeleştirdiği Cezayir’de (askeri ve akademik görev süresince) gerçekleştirdiği bilimsel çalışmalar ile şekillenmiştir. Buradaki deneyimleri, kendisine has bir yöntem geliştirmesine ve sosyal meselelere yönelik nesnel yapılar ile öznel anlam ve pratikleri bir arada sunan karşılıklı etkileşim *-ilişkisellik-* konusunda benzersiz bir perspektif geliştirmesini sağlamıştır (Calhoun, 2014). Bourdieu sosyolojisinin yapı taşı olan *ilişkisellik*; gerçeği tözlerle değil, ilişkilerle özdeşleştirir. Bunlar, sıradan insanların gözüne “görünmeyen ilişkilerdir”. Böylece *ilişkisellik*, sembolleri kendi bağlamlarına has bir biçimde değil, karşılıklı benzerlik ve farklı niteliklerini ortaya koyan bir yaklaşımdır (Şekil 1) (Swartz, 2018: 91).

Şekil 1. Pratik/eylem içerisinde Habitus, Alan ve Sermaye ilişkisi (Hunter vd., 2015: 5)

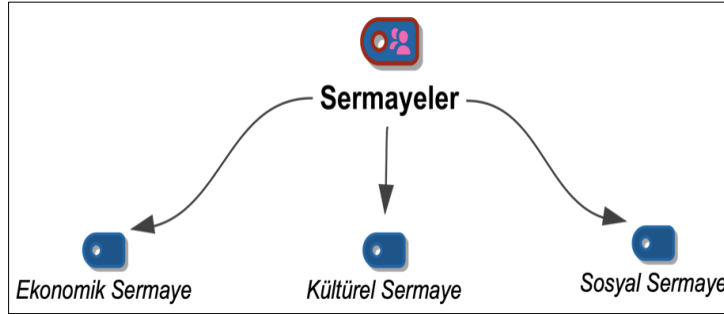
Bourdieu'nun toplumu inceleme ve algılama biçimi alışılmışın dışında bir yöntem ve kavramsallaştırmaya dayanır. Zira toplumsal olgulara ve olaylara ilişkin çıkarımlarında rasyonel mantığın tek başına belirleyici olmadığını, bununla beraber bireylerin/toplumların davranışlarını şekillendiren pratik, çıkar, sezgi ve yatkınlıkların da önemli birer etken olduğu ifade edilir. Bourdieu bu yaklaşımını *oyun* üzerinden metaforlaştırır. Ona göre toplumsal arenalar, ödüllerin daha çok ve güçlü olması dışında bir oyuna benzer. Oyunlar, doğası gereği sadece basit kuralların kavranmasıyla ya da bunlara uyulmasıyla değil, oyun içerisindeki “anlayış”ların da benimsenmesiyle oynanır (Calhoun, 2014: 78).

Oyun metaforu ile *alanların, sermayelerin ve habitusun* yapısal özellikleri izah edilir. Nitekim oyun içerisindeki her bir oyun farklı alanlara tekabül eder. Oyunda her bir oyuncunun elindeki sermayesi (ya da Bourdieu'nun *kart olarak metaforlaştırdığı kavram*) onun oyun oynama kabiliyetini belirleyen ve yönlendiren güçtür. Oyun içerisindeki oyuncuların sahip oldukları ve içselleştirildikleri yatkınlıklar ve davranış örüntüleri olan *habitus* da bir diğer belirleyici güçtür. Bourdieu, oyun metaforunda, oyuncuların oyunu oynamaya değer görmelerini ve rekabet etme motivasyonlarını da hesaba katar. Ona göre her bir oyuncu, oyun içerisindeki mücadeleye ve rekabete katılmak için kazanılacakların ya da kaybedileceklerin muhakemesini yapar. Bu yüzden oyuncular oyuna ikna

(*illusio*) oldukları ve bahislere/kurallara inancı (*doxa*) paylaştıkları ölçüde katılırlar (Bourdieu, 2006; Bourdieu ve Wacquant, 2014: 82).

Bourdieu'cu analizde oyunun oynandığı yer olarak tanımlanan alan (*field*) kavramı, çeşitli otoritelere ve gruplara bağlı olarak kendi içinde bir hiyerarşi ve ilişkiler farklılığı barındırır (Koçali, 2020). Alan(lar) *sosyolojik/politik/ekonomik* meselelerin baş gösterdiği konumlardır. Böylece sosyal ilişkileri meydana getiren ve sayısız kademedan oluşan alan, *rekabet ve çatışma mekânıdır* (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 26). Bu bağlamda *alan* farklı pozisyonlar ve mücadeleler arasındaki bağıntıların ilişki ağı olarak ifade edilebilir.

Bourdieu'ya göre alanların toplumsal mücadele arenalarını oluşturması, her alanın kendine özel oyun kuralları ve ödüllere sahip olmasından ileri gelmektedir (Calhoun, 2014). Alan içindeki oyunlara ve mücadeleye dâhil olmak için oyunun (alanın) kurallarını bilmek gerekmektedir. Bu kurallar, alanların sahip olduğu birtakım yapısal özelliklerle ilgilidir. Buna göre alanların yapısal özelliklerinden *ilki* sermayedir. Bourdieu'ya göre bir *sermaye* (ekonomik, kültürel ve sosyal) herhangi bir alan içerisinde mücadelenin başat aracıdır. Sermaye, alanda eyleycilerin elinde bulunan silah olarak metaforlaştırılır. Bu nedenle sermaye, alanda güçlü olmaya ve hatta nüfuz kurmaya olanak sağlayan araçtır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 82). Dolayısıyla alandaki mücadelelere katılım ile sahip olunan sermaye türü arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tüm bu tanımlamalar bağlamında sermaye(ler); *ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olmak üzere üç kategori altında değerlendirilmektedir* (Şekil 2).

Şekil 2. Pierre Bourdieu'nun Sermaye yaklaşımını temsil eden Sermaye türleri

Calhoun (2014: 107) sermaye kavramına ilişkin şu tanımlamalarda bulunur:

- (a) Eyleycilerin elde etmek için çaba sarf ettikleri, farklı nitelikleri barındıran kaynaklardır.
- (b) Sermayeler özgüllüklerini farklı alanların ürünü olan toplumsal ilişkilerden devşirdikleri için kaçınılmaz olarak toplumsaldırlar.
- (c) Sermaye edinme girişimleri hikâyenin önemli bir kısmıdır. Ancak asıl kısım sermayenin yeniden üretim ve birbirine dönüştürülme biçimleridir.

Ekonomik sermaye, en açık biçimiyle maddi olanı sağlayan ya da mülke dönüşebilen her şeyi kapsar. Örneğin, ekonomik açıdan zenginliği gösteren para, altın, elmas, vb. değerli madenler ya da konut, araç gibi mülklere sahip olmak ekonomik sermaye alanındaki yetkinliği göstermektedir. Bourdieu, ekonomik sermayeyi diğer sermaye türlerinden farklı bir yerde konumlandırır. Ona göre *ekonomik sermaye*, geçerliliği ve kabul görme yetisinden dolayı *kültürel sermaye* ve *sosyal sermaye* üzerinde çoğu zaman bir güç olabilmektedir. Çünkü ekonomik sermaye, diğer sermaye türleri üzerinde

etkin ve yetkin bir güçtür. Ekonomik sermaye; *kültürel*, *simgesel* ve *sosyal sermayeyi* farklı yollardan dönüştürmeye muktedirdir (Swartz, 2018). Söz gelimi maddi/parasal gücü elinde bulunduran bir birey, kültürel sermayesini geliştirecek (üst düzey niteliğe sahip okullarda eğitim alması, çeşitli sanatsal faaliyetlere katılması, istediği yerlere seyahat etmesi vb.) bir imkâna sahip olması, ekonomik sermayenin diğer sermaye türlerine desteğini/dönüşümünü göstermektedir.

Kültürel sermaye, Bourdieu'nun sermayeler yaklaşımında genişçe yer verdiği bir diğer sermaye türüdür. Kültürel sermaye ile ifade edilen, kültürel birikimin alanlar içerisinde bireylere sağladığı avantajlardır. Söz konusu 'alan'lar; eğitim, din, dil olabileceği gibi belli bir toplumsal sınıfın değerlerini ve ideolojisini kapsayacak şekilde de var olabilmektedir. Kültürel sermayenin üç hali bulunmaktadır (Swartz, 2015). Bunlardan *ilki*, kültürün *bedenselleşmesidir*. Bu, bireyin toplumsallaşma aracılığıyla edindiği, içselleştirdiği ve pratiğe döktüğü eğilimlerin toplamıdır. Örneğin kültürel sermayesi yüksek ebeveynlerin pedagojik eylemler ile çocuklarına aktardıkları dil becerileri, resim çizme yeteneği vb. yatkınlıkların geliştirilmesi örnek verilebilir. *İkincisi*, kültürel sermayenin *nesnelleşmiş* olarak nesnelere inşa edilmesidir. Söz gelimi teleskop ya da piyano gibi özel eğitim ve beceri isteyen nesnelere kullanımı, belli bir kültürel sermayenin varlığıyla doğrudan bağlantılıdır. *Üçüncüsü* de kültürel sermayenin *kurumsallaşmış* halidir. Kurumsallaşan kültürel sermayenin yapılanmış olduğu bilindik alan eğitimidir. Eğitim süreciyle elde edilen unvanlar (akademi alanında profesörlük, eğitim alanında müdür, vb.) toplumdaki kültüre bağlı sınıfsal ayrımı göstermektedir.

Bourdieu'nun sermaye kavramına ilişkin üçüncü boyutu *sosyal sermayedir*. *Sosyal sermaye*, resmileşmiş tanıma ve tanınma ilişkilerinin süre(k)li etkileşim halinde olmasıyla bağıntılı gündelik unsurların güncel ve olası birlikteliğidir. Başka bir ifadeyle sosyal sermaye bir gruba ve topluma özgü mensubiyetin ürünüdür (Bourdieu, 1983:183). Dolayısıyla sosyal sermaye grup üyelerinin, diğer üyelerle olan ilişkileri, çıkarları, yükümlülükleri, ayrıcalıkları ve inisiyatifleridir (Göker, 2014: 283). Örneğin, bir [coğrafyacının] akademisyenin kendi alanında faaliyet gösteren coğrafya dernekleri, coğrafya dergileri ya da coğrafya bölümleri ile olan ilişkisi, çoğu zaman bir tarihçinin etkileşimde bulunduğu alanlardan daha farklıdır. Dolayısıyla bireyin sahip olduğu sermaye(ler) ve ait olduğu toplumsal alan içerisindeki konumu, sahip olduğu sermaye(ler) ile doğrudan ilişkilidir.

Alanların *ikinci* yapısal özelliği *habitusla* ilgilidir. Kavramsal olarak habitusun ne olduğuna ilişkin birden fazla tanımlama vardır. Bunlar Bourdieu'nun farklı kullanımlarına bağlı değişmekle beraber en temelde; nesnelcilik ve öznelcilik arasındaki diyalektik ilişkide bedensel yatkınlıkların ve bilişsel şablonların anlam kazanmasını ifade eder. Sosyal mekânda, yapı ve eyleyici arasındaki bilişsel ve duyuşsal ilişkiye dikkat çeken *habitus*, hem fail/yapı sorununu ele almak için programlı bir araştırma önerisi sunar hem de ideal tip bir eylem örüntüsüne işaret eder (Swartz, 2018:394). Detaylandırmak gerekirse Bourdieu, "eylemi, 'öznesiz' tekdüze olarak algılayan nesnelci anlayış ile farkındalığı kesin ve niyeti belli öznelci" ön görüşünden kurtarma motivasyonu ile sosyal ilişkileri açıklayan bir şema olarak *habitusu* önerir (Çeğin ve Göker, 2015: 18).

Habitus, bireysel ya da kolektif düzeyde sahip olunan yatkınlıklar bütünüdür. Çoğu zaman *alışkanlığa* denk görülmektedir. Ancak Bourdieu habitusun alışkanlıklar olarak anlaşılmasına karşı çıkar (Kaplan ve Yardımcıoğlu, 2020). O habitusu, tekrar eden mekanik alışkanlık kümesi olarak görmez,

aksine dünyayla etkin ve yaratıcı ilişki olarak habit [alışkanlık] nosyonunu merkezde tutar (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 112).

Habituslar, alanların yapısal/nesnel tipolojilerinin özne tarafından benimsenmesi ve pratiğe bağlı olarak dışsallaştırılmasıdır. Deneyimlerle ilişkili olarak toplumsal yapıların *düşünme, algılama, eyleme geçme* biçimlerine nakşolunması ve bunun bedensel bir yatkınlık sistemine dönüşmesidir (Etil ve Demir, 2014: 339). Bu durum, habitusun *bedenselleşmesi* olarak tarif edilmektedir. Örneğin, içinde bulunduğumuz kültürel sınıfa bağlı olarak yaşamı anlama/kavrama mertebemiz ya da gündelik yaşam kurallarına yönelik algı ve tutumlarımız (toplumsal cinsiyet rollerine yönelik yorumumuz, moda ve yemek kültürümüz, bilime, sanata karşı tutum ve algımız vb.) sınıf habitusumuzun bedenselleşmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden *habitus*, toplumsal inşaaya dayalı olarak pratik edinilmiş ve sürekli bir biçimde bu işlemlere yönlendirilmiş ve yapılandırılmış sistemlerdir (Bourdieu ve Wacquant, 2017). Dolayısıyla;

Habitus, bir anlamda bireyin karakteristik eylem eğilimleri seti olarak ortaya çıkar. Bu eğilimleri toplumsal düzen içindeki konumlara uygun kılan bir sosyal süreç vardır. Başka bir ifadeyle kişi statülerine uygun rolleri oynamayı öğrenir. Ancak *habitus* bundan daha fazlasıdır; kurumlar ve bedenler arasındaki buluşma noktasıdır. Yani o, biyolojik bir varlık olarak her bireyi, sosyokültürel düzene *-farklı hayat oyunları ve anlamlarını koruyacak, oyunu sürdürebilecek biçimlerde-* bağlayan temel formdur (Calhoun, 2014: 104).

Sonuç olarak *habitus*, hem eyleyicilerin kendi yapılandırdıkları hem de içinde buldukları alan(lar) tarafından yapılandırılan davranış örüntülerinin inşa ve yoğrulma pratiğidir. Böylece *habitus*, bireyin içsel dürtüleri yoluyla eyleme/pratiğe dâhil olurken *alan* bireylerin/grupların dışındaki harici yapılar ile eyleme/pratiğe müdahil olmaktadır (Kalogeropoulos, vd., 2020). Söz gelimi habitus, nasıl yapılması gerektiğini bildiğimiz fakat çoğunlukla “niçin”ini açıklayamadığımız bilgiler zaman içinde toplumdan farklı sosyalleşmelerle öğrendiğimiz, eğilimlerimiz ve yönelimlerimizi belirleyen, bize kimliğimizi kazandıran, hatta farklı durumlarda gerçekleştirebileceğimiz stratejilerde etkilidir (Palabıyık, 2020: 12). Yanı sıra, *alanlar* belirli bir habitusun gerçekleş(tirilebil)eceği arenaya veya sosyal bağlama atıfta bulunur. *Habitus* ise alanlara özgü kuralların maddi yönünün bir ürünüdür. Bu nedenle *alan* daima *habitus* üzerinde yapıcı bir güçtür. Buna karşılık *habitus*, gayrete degecek merama ve değere karşılık, anlam yüklü bir dünya olarak *alanın* kurulmasını sağlar (Bourdieu ve Wacquant, 2014:118). Bu açıklamalar, alan ve habitus arasındaki bağıntıyı daha şeffaf kılmaktadır. Nitekim alan, varlığını sürdürmek için habitusu şekillendirir. Çünkü alanlar oyun içerisinde yeniden üretimi üstlenecek eyleyicilerin varlığına gereksinim duyar. Bu gereksinim ise habitus aracılığıyla sağlanır. Dolayısıyla habitus, alanlardaki yeniden üretimi gerçekleştirerek alanın devamlılığını sağlar (Baran ve Özsöz, 2013). Özetle *habitus*, eyleyicilerin oyun içerisindeki bilişsel ve davranışsal tutumlarının şekillenmesine yönelik eğilimlerden oluşur.

4. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden içerik analizine dayalı olarak yapılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, yazılı ve görsel kaynakların çözümlenmesiyle elde edilmiştir. İçerik analizine dayalı çalışmalarda veriler; görüşme ve gözlemin yanı sıra doküman veya belgelerden de temin

edilebilmektedir. Buna göre doküman/belge kavramı; yazılı, görsel, fiziksel ve dijital materyalleri içeren geniş ve kapsamlı nesnelere, simgeler ve ilgili örüntüleri ifade eder (Özgen, 2022: 177). Bu araştırmanın temel veri kaynakları da 1923 Nüfus Mübadelesini konu alan dokuz (9) belgesel filmde temin edilmiştir. Belgesel filmler seçilirken çalışmanın problem(ler)ine ilişkin tematik alt başlıklarla bağlantılı olmasına dikkat edilmiştir. Verilerin analiziyle oluşturulan kavramsal kategoriler, MAXQDA yazılım programına aktarılmış ve bu program marifetiyle tematik kavram ağları oluşturulmuştur. Sistematik bir şekilde nitel metinlerin değerlendirilmesine ve yorumlanmasına olanak sağlayan bu program (Özgen, 2019), elde edilen verilerin görselleştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak mübadele sırası ve sonrasındaki süreçlerde, mübadillerin yaşantılarına dair deneyimler, belgesel filmlerdeki anlatılara sadık kalınarak yeniden yorumlanmıştır. Benzer şekilde; gözlem, görüşme ve belge incelemesi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamlarında, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik süreçlerin izlenmesi (Şimşek ve Yıldırım, 2013) de nitel araştırma desenlerinin genel uygulamalarındandır.

4.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmanın temel veri kaynakları, 1923 Nüfus Mübadelesini konu alan dokuz (9) belgesel filmde oluşmaktadır (Çizelge 1). Belgesel filmler seçilirken, çalışmanın problem(ler)ine ilişkin tematik alt başlıklarla bağlantılı olmasına dikkat edilmiştir. Youtube sosyal medya platformunda “1923 Nüfus Mübadelesi”ne ilişkin tarihi, kültürel, biyografik, savaş ve sosyopolitik gibi birçok belgesel film bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle mübadillerin yaşamlarına odaklanan, biyografik, toplumsal odaklı belgesel filmlerden yararlanarak çalışmada kullanılacak veri setleri elde edilmiştir. Ayrıca 1923 Nüfus Mübadelesi’ni konu alan ilgili literatürden (roman, kitap ve makalelerden) de yararlanılmış ve araştırmaya katkı sağladığı düşünülen çeşitli veriler temin edilmiştir.

Nitel araştırmalarda verilerin analizi, verilerin elde edilmesi ve uygun hale getirilmesini, kodlanmasını ve ilgili kodların temalara indirgenmesini ve nihai olarak görselleştirilmesini içeren bir dizi süreci ifade eder (Creswell, 2013: 180). Bu kapsamda, araştırma için gerekli veri setine kaynak teşkil eden dokuz (9) belgesel film, detaylı bir şekilde izlenmiş/incelemiş ve elde edilen veri setleri, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, genel bir tanımlamayla yazılı ya da diğer materyallerin içeriğine dair mesajları ve/veya anlamları objektif ve sistematik bir biçimde gruplandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma işlemidir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). İçerik analizine dair daha detaylı çözümlenmeler ise *tematik içerik analizi* (meta-sentezi) tekniği ile yapılmıştır. Bu teknik ile amaç, konuya ilişkin çözümlenme, açıklama ve tanımlamaları yapmaktır. Nitel olarak var olan bilgiyi genişletmek ve ilerletmektir. Böylelikle elde edilen nitel bulgulara dayalı daha net, anlaşılır ve derinlikli anlamlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin analiziyle elde edilen kategorik kavramlar, MAXQDA yazılım programına aktarılmış ve bu program marifetiyle tematik analiz tekniğine ilişkin kavram ağları oluşturulmuştur. Sistematik bir şekilde nitel metinlerin değerlendirilmesine ve yorumlanmasına olanak sağlayan bu program (Özgen, 2019), elde edilen verilerin görselleştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. 1923 Nüfus Mübadelesi’ni konu alan bu çalışmada da mübadele sırasında ve sonrasındaki süreçlerde, mübadillerin yaşadıkları

deneyimlere yer veren belgesel filmlerdeki anlatı ve tanımlamalar analiz edilmiş ve tematik bütünlüğe uygun kavram ağları üretilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 1. Araştırmaya veri seti oluşturan belgesel filmlere ait bilgiler ve belgesellere konu olan mübadillerin geldikleri yerler.

No	Belgeselin adı	Göç edilen bölge	Yayın yılı	Yayıncı/ Yayın Linki
B1	Selanik Göçmeni Nurşen Temizel ile Sözlü Tarih Görüşmesi	Selanik	2021	Youtube/Konak Belediyesi
B2	1924 Nüfus Mübadelesi Belgeseli	Selanik	2017	Youtube/Gürhan Özsamancı
B3	Yüz Yaşında Üç Çocuk Mübadele	Girit	2021	Youtube/Selçuk Efes Kent Belleği
B4	Giritli Mübadillerin Son Durağı Çukurova	Girit	2017	Youtube/Yüksel Hançerli
B5	Mübadelenin İki Köyü: Bölüm 2	Girit	2013	Youtube/Lozan Mübadilleri Vakfı
B6	Tarsus'ta Yaşayan Giritliler'in Hikâyesi	Girit	2017	Youtube/CNN TÜRK
B7	Ata Yurdundan Ana Yurduna; 98. Yılında Mübadelenin Öyküsü	Girit	2021	Youtube/Konak Belediyesi
B8	Mübadele Belgeseli	Selanik, Yanya, Girit	2013	Youtube/Lozan Mübadilleri Vakfı
B9	Acı Göç: Mübadiller Hep Topraklarını Sayıkladı	Kavala ve Girit	2022	Youtube/+90

Belgeseller, yaşamsal gerçekliğin materyaller vasıtasıyla bir araya getirildiği, eğitici ve öğretici özellikleri olan görsel çalışmalardır. Dahası olguların belgelendiği ve konu ile izleyici arasında açık bir diyalogun üretildiği alanlardandır (Gün, 2012). Belgeler yardımıyla geçmişe dair herhangi bir olayın olduğu gibi betimlenmesi ve konuya dair bağlantıların ortaya çıkarılmasıdır. Farklı amaç ve tematik bağlamları olsa da belgeseller, toplumsal gerçekliğin ve hafızanın şekillenmesinde önemli etkileri olan yapıtlardandır. “1923 Nüfus Mübadelesi”ni konu alan ve dokuz (9) belgesel filminden temin edilen veriler de bu çalışmanın temel veri seti olarak kullanılmıştır. Hiç şüphesiz titiz çalışmalarla yürütülen, nesnel ve gerçekçi bir anlayışı benimseyen belgeseller, tarihin görselleşmesini sağlayan (Öztaş, 2008) öğretici yapıtlardır. Bununla birlikte belgeseller ve filmler yapıları gereği, yönetmen ve katılımcı arasında yoğun etkileşimlere neden olduğu da bir gerçektir. Yönetmen, sosyal oyunculara *-katılımcılara, oyunculara vb.-* doğrudan seslenirken seyirciyle dolaylı bir iletişim kurar. Sosyal oyuncularla ilişkisi *iş birlikçi* olabileceği gibi *karşıtlık* üzerine de kurulu olabilir. Dolayısıyla bu kurguda yönetmenin sosyal katılımcı söylemlerine fazla güvenmesi ya da bu söylemlere müdahale etmesi olasıdır (Solim, 2023: 11). Bu olasılıklarla birlikte, araştırmada kullanılan veri setine kaynak oluşturan belgesellerden temin edilen bilgi ve açıklamaların [sosyal] katılımcıların gerçek durumlarını yansıttığı varsayılmıştır.

5. Analiz ve Bulgular

5.1. Mübadillerin Alan(lar)daki Deneyimleri

Bourdieu'nun *alan* kavramı, bireylerin sahip oldukları *sermaye(ler)* ve bilişsel ya da duygusal olarak içselleştirdikleri *habitus* aracılığıyla sosyomekânsal konumlarda yer edinme mücadelesini anlatır (Öksüz ve Özgür, 2022). Tıpkı, 1923 Nüfus Mübadelesi ile Anadolu'ya göç eden mübadillerin sahip oldukları sermaye türü ve değerine göre alan(lar)daki oyuna dâhil olmaları gibi. Bu oyunda mübadiller farklı alanlarda (eğitim, kültürel, dil vb.) diğer eyleyiciler *-Türkiye'deki diğer nüfus ya da halklar-* ile mücadele ve rekabet etmişlerdir.

Alanların dinamik yapısını şekillendiren sermayeler, eyleyicilerin sahip oldukları niteliklere bağlı olarak hiyerarşiler oluşturmakta ve onların alandaki konumlarını belirlemektedir. Bourdieu, bunu

alandaki eyleyicilerin kozlarını paylaştıkları *kartlar* olarak metaforlaştırır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 82). Bu kartlara sahip olma konusunda son derece zayıf olan mübadiller, alan(lar) içerisinde nüfuz kurma olanağından yoksun kalmışlardır. Nitekim zorla göç ettirilen bu insanlar *sosyal, kültürel, ekonomik* sermayelerinin çoğunu, geldikleri yerde bırakmak zorunda kaldıklarından eğitim, dil, kültür ve iktisadi gibi alanlarda, ellerindeki kartın *-sermayenin-* varlığına ya da niteliğine göre konumlanmışlardır. Örneğin göç sonrasında mübadillerin sahip oldukları sermayelerin, ekonomik alanda ne kadar zayıf kaldığı belgesellerdeki ifadelerden anlaşılabilir;

“Mübadele öyle kolay değildi... Çünkü Yunanistan’da çok zengin bildiklerimiz burada parasız gezdiler” (B6: 19’).

“Göç ederken ne getirebilir ki insan? Sadece yatak yorgan birkaç kıyafet”(B7: 03’).

“Bizde yerleştik, tabi yerleştikten sonra fakirlik var, bir tek ekmek veriyor devlet, bir öküz veriyor mesela çiftçilik yapsın diye... Tabi bu arada çok büyük fakirlik çekiyorlar, inanın çocuklarını okula gönderirken bez çantalar vardı ellerinde... kimisinin ayaklarında çarık var kimisinin hiç yok, hani böyle bir sistem vardı” (B1: 10’).

Alanlarda farklı sermayelerin rekabet içinde olduğu düşünüldüğünde, yerel halk ile mübadiller arasındaki mücadelenin seyri de değişmektedir. Mübadiller ile yerel halkın kültür ve ekonomik *alan* içerisinde sermayelerine göre konumlanmaları, beraberinde *egemen* ve *azınlık* gibi iki farklı grubu ortaya çıkarmıştır. Örneğin eğitim alanına dâhil olan *mübadiller*, kültürel sermayelerinin (*okuma, yazma ve konuşma becerileri*) yeni alanda karşılık bulamaması nedeniyle diğer eyleyicilerle eşit konumda olamamış ve kendilerini öteki olarak hissetmişlerdir. Özellikle okul ve hastane gibi kamusal mekânlarda Türkçe konuşamamaları ve yazamamaları onların gündelik yaşamlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum mübadiller ve yerli halkın kültür alanında problem yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Öyle ki mübadiller, göçün gerçekleştiği ilk yıllarda kamusal mekânlarda kültürel değerlerini paylaşmaktan ve yaşamaktan çekinmişlerdir. Bilhassa kamusal alanlarda Rumca konuşmaları, onlar üzerinde baskı ve korku oluşturmuş ve bu yüzden daha çok evlerinde ya da kahvehanelerinde Rumca konuşmayı tercih etmek durumunda kalmışlardır. Mübadelenin gerçekleştiği ilk yıllarda yerel halkın ve mübadillerin kültür alanındaki temasları belgesellerde şöyle dile getirilmiştir;

“Alışveriş yapmadılar 15-20 sene ne kız aldılar ne kız verdiler... İstememişler gelmemizi, bunlar adam öldürüyor, adam yer demişler... Hatta camide bile istemediler bizi”(B6:16’).

“Bizim bir hatamız vardı, çocuklarımıza dilimizi öğretmedik... Korkudan öğretmedik, dil olunca farklı görüyorlardı bizi”(B6:13’).

Mübadillerin ve yerli halkın özel ilişkilerine yansıyan bu durum, mübadillerin tutum ve davranışlarını da etkilemiştir. Nitekim mübadelenin ilk zamanlarında, yerli nüfus ile etkileşimden olabildiğince sakınan mübadiller, evlilik (kız alıp vermek vb.) ve iş ortaklığı gibi toplumsal yakınlaşmaya dair etkileşimlerden uzak durmuşlardır (Ağbaba ve Furat, 2019).

Diğer taraftan alanlardaki mücadelelere dâhil olan eyleyicilerin oyuna katılmalarına ikna olacak ya da onları motive edecek (*illusio*) birtakım gerekçeler gerekir. Bu gerekçelerin, alanların iç

dinamiğinde zaten bulunduğunu kabul eden Bourdieu, *illusio*'nun sözsüz ve göreceli bir kabul olduğunu vurgular (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 106). *Illusio* bir anlamda eyleyicilerin oyundaki çıkar ve faydalarını doğrulayan bir inançtır. Mübadele örneğinde olduğu gibi eyleyicilerin oyuna girme istekleri olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Ancak oyuna katıldıktan sonra onların motivasyon ve inançlarını destekleyen “*vatana dönüş/Anadolu'ya dönüş*”, “*zulümden/soykırımdan kurtuluş*” “*dindaşlarla/ırkdaşlarla yaşamak*” vb. söylemler bu inançlarını pekiştirmiştir (Erdal, 2009: 79-81; Fansa, 2022; Yorulmaz, 1998:19). Dolayısıyla alan(lar)daki oyuna katılma ve mücadele etme girişimleri *illusio*'nun sağlamış olduğu içsel motivasyon ile sağlanmıştır. Bu durum aynı zamanda mübadeleye ilişkin emperyalist kurulumun bir yansıması olarak da tanımlanabilir. Belgeselde de belirtildiği gibi;

“Emperyalizmin büyük oyunu, yüzyıllardır iki toplumun ayrılmasına neden oldu. Mübadele gerçekleşmeseydi belki daha kötü şeyler yaşanacaktı” (B8:09’).

Oyun içerisinde eyleyicilerin karşılaştıkları güçlüklerle baş etme stratejilerini geliştiren ve bu yüzden eyleyicilerin alandaki çıkmazlardan kurtulmalarını sağlayan *habitus*; bireyin toplumsal düzendeki konumunu ve içerisinde yer aldığı hiyerarşiyi, bireysel ve sosyokültürel vb. niteliklerini göz önünde bulundurarak her şart ve koşulda eyleyicilere çözüm yolları sunar (Bourdieu ve Wacquant, 2014, Bourdieu, 2015b). Mübadillerin alan(lar)ın baskın özelliklerine karşı sahip oldukları bilgi, beceri ve deneyimlerini sergilemeleri tam da *habitus*un faydacı özelliğini örnekler. Nitekim kentli (*zanaat, sanat ve ticaret ile uğraşanlar*) ve “köylü”/kırsaldan gelenler (*tarım ve hayvancılık ile uğraşanlar*) olarak çeşitli coğrafi bölgelere yerleştirilen mübadiller, bu yerleşim yerlerine bilgi ve becerilerini aktararak farklı alan(lar) içerisinde mücadele etmeye çalışmışlardır. Belgeselerde ekonomik alan temelinde gelişen bu durum şöyle ifade edilmiştir;

“Bizim dedelerimiz orda orman köyünde yaşadılar. Tabi burada, Kapadokya'daki yapıya alışamadılar, çünkü onlar hayvancılığı ormancılığı biliyorlar, meslek olarak alışamıyorlar... Sonrasında farklı bölgelere iç göç başlıyor” (B6:20’).

“Kayaköy'e gelen Türkler, buraya zor alıştılar. Yunanistan'da uyguladıkları tarım yöntemlerini uygulayamadılar. Yunanistan'da ettikleri ürünleri burada ekemediler. Bunun üstüne gelenler devletin verdiği arazileri satıp, buraları terk ettiler” (B5:06’).

Göç süreci ve sonrasında ekonomik, sosyokültürel ve psikolojik travmalar yaşayan mübadillerin, *alan(lar)* içerisindeki deneyimlerini (belgeselerde kullandıkları ifadeler) anlamak önemlidir. Bu anlamı, *alanın* yapısal özellikleriyle ilişkilendirmek, *ekonomik, kültürel, sosyal sermaye ve habitus* bağlamında ederek detaylandırmak, temanın anlaşılabilirliği açısından önemli bir gerekliliktir.

5.2. Mübadillerin Alan(lar)daki Güçleri/Sermayeleri

Bourdieu'nun toplumsal alanlardaki yapılara ilişkin çözümleyici yaklaşımlarından ilki, sermayedir. Sermayeler; *ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye* olmak üzere üç başlık altında tanımlanmaktadır (Şekil 2). Daha sarıh bir tanımlamayla Bourdieu, sermayeleri sosyolojik tahlillerinde “*alet çantası*” olarak kullanmaktadır (Yücedağ, 2016).

Bourdieu'nun *sermayeye* dair açıklamasının temel dayanağı, eyleyicilerin sosyal ilişkilerdeki mevkilerini korumak ya da bunları daha üst seviyeye taşımak için biriktirdikleri, değer verdikleri ve

çıkarları için birbirine dönüştürdükleri sermayelerinin nerede ve nasıl dolaşıma soktukları üzerinedir (Bourdieu, 1989: 375, akt Swartz, 2018: 109). Çünkü sermayeler, içinde bulunduğu 'alan'ın koşullarını sağladığı ve kabul gördüğü takdirde işlerlik kazanmaktadır. Söz gelimi yüksek kültür ya da üst düzey kültüre sahip birinin, kültürel sermayesini oluşturan *yabancı dil bilgisi, sanattan anlama yetisi, moda beğenisi, spor* gibi hobiler her alan için uygun olmadığı gibi geçerli de değildir.

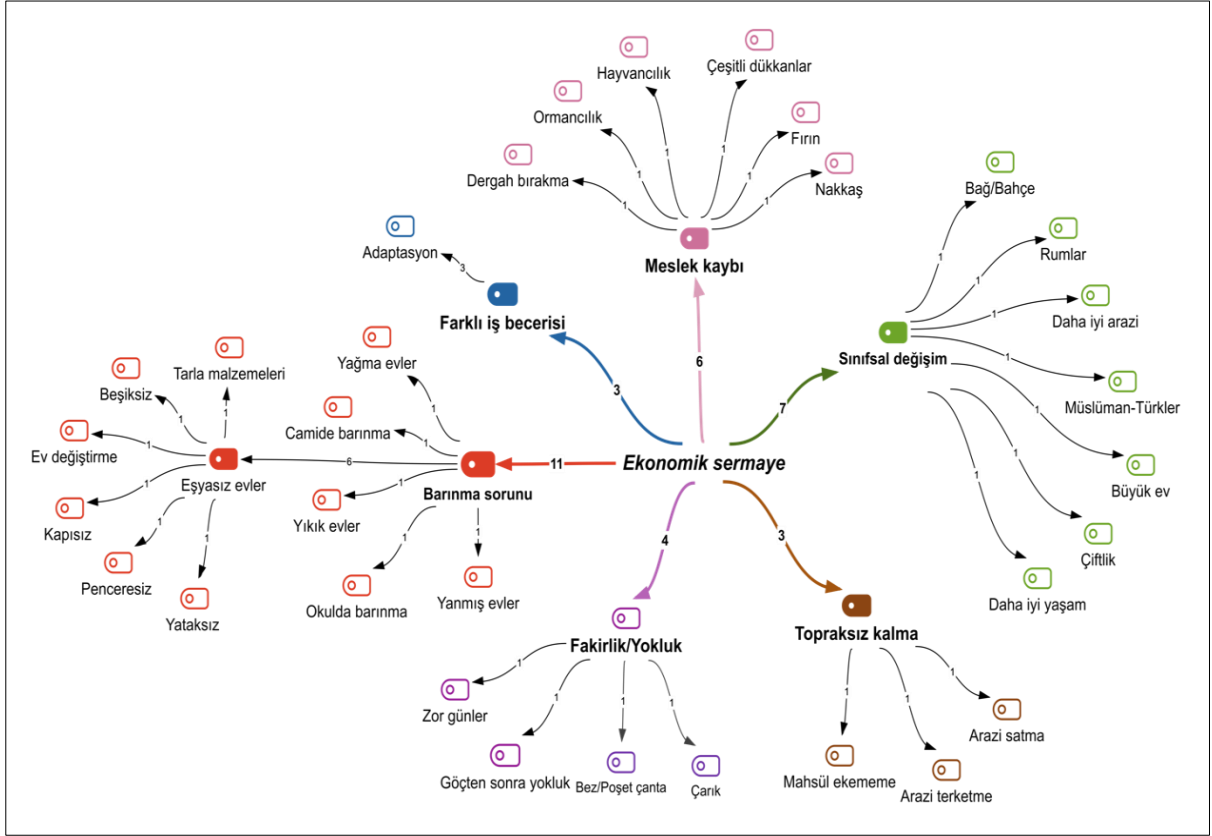
Bourdieu'nun sermaye çözümlemesi, kâğıt üzerinde tayin edilen "hayatlara" yönelik ciddi kısıtlılık ve müdahaleleri barındıran bir eylem örneği olarak 1923 Nüfus Mübadelesiyle Anadolu'ya göç eden mübadillerin deneyimlerine çok bakışlı bir boyut sunmaktadır. Şen'e (2004) göre Yunanistan'dan Türkiye'ye ge(tiri)len mübadiller, başta ekonomik sorunlar olmak üzere kültürel ve psikososyal sorunlarla baş etmek zorunda kalmışlardır.

5.2.1 Ekonomik Sermaye

Millî mücadele sonrasında Türkiye'nin ekonomik yapısındaki istikrarsızlık ve sosyopolitik sorunlar, mübadillerin göç sonrasındaki ekonomik yaşantılarını etkilemiştir. Nitekim gerek dönemin mali sorunları -*savaş sonrası ekonomik sancılar ve yeni kurulan bir ülkenin ekonomik istikrarsızlığı, toplumsal yoksulluk*- gerekse zorla göçertmeye bağlı mal tasfiye işlemlerinin profesyonel bir biçimde yürütülmemesi, iki ülke arasında imzalanan sözleşme gereği göçün bir an önce yapılması, göç sonrası ekonomik sorunların ana kaynağı olarak ifade edilebilir. "Mübadele sırasında geçimini topraktan ve hayvancılık faaliyetinden sağlayan köylüler, beraberlerinde hem hayvanlarını hem tarım araç ve gereçlerini götürmek istediklerinden dolayı büyük zorluklar yaşamış... yolculuk sırasında bu insanların bir kısmı hayvanlarını, araç ve gereçlerini yok pahasına elden çıkarmışlardır" (Gökacı, 2002: 141). Ayrıca, göç sonrasında mal tasfiye işlemlerinin Yunanistan'da sahip olunan niteliklere göre gerçekleşmediği de göz önünde bulundurulduğunda Anadolu'ya göç eden mübadillerin, kısmen yokluk çekmelerine, dolayısıyla sınıfsal değişimler yaşamalarına neden olmuştur (Arı, 1995: 123).

Belgesel çözümlemesinde elde edilen verilere göre, ekonomik zorluklar yaşayan mübadillere ilişkin altı (6) kategori oluşturulmuştur. Başta *barınma sorunu* ($f=11$), *sınıfsal değişim* ($f=7$) ve *meslek kaybı* ($f=6$) olmak üzere *fakirlik/yokluk* ($f=4$), *farklı iş becerisi* ($f=3$) ve *topraksız kalma* ($f=3$) kategorileridir. Bu kategoriler arasında, mübadillerin duygu ve düşüncelerini yansıtan ve en yüksek frekans değerine sahip olan *barınma sorunu*, aynı zamanda farklı kavramsal tanımlamaları içermekte, en az frekans ve ifade edilen kavramlar ise *farklı iş becerisi* ($f=3$) ve *topraksız kalma* ($f=3$) kategorilerinde yer almaktadır (Şekil 3).

Barınma problemi, çoğunlukla fuzuli işgaller ve yanlış iskân politikalarından kaynaklanmıştır. Mübadillere tahsis edilen evlerin, arazilerin ya da araç gereçlerin farklı gruplar (yerli halk, memurlar, diğer göçmenler) tarafından yağmalanması olarak ifade edilen fuzuli işgaller (*bir kimsenin taşınmaz mallarına rızası olmadan el koymak*) mübadilleri ekonomik ve psikolojik açıdan zorlayan temel konulardan olmuştur. Bu işgaller, nüfus mübadelesi öncesi ve sonrasında Rum ahaliden kalan mal ve mülklere sahip olma girişimidir. O dönemde Anadolu yerlileri, Şark mültecileri, göçmenler ile bazı memur ve devlet adamlarının Rumlardan kalan mal ve mülklere zarar vermeleri ya da bunları işgal etmeleri sıklıkla yaşanmıştır (Arı, 1995: 116; İpek, 2000: 167).

Şekil 3. Mübadilleri konu alan belgesellerin içeriğine göre mübadillerin ekonomik sermayelerini yansıtan kavram ağı.

Mübadele, İmar ve İskân Vekâlet'i bu konuda çalışmalar yapmış ve mübadillere kol kanat germiştir. Nitekim özellikle tahrip edilmiş yerleri onarma ya da işgal edilmiş gayrimenkulleri tahliye ettirme gibi işlemler kurum tarafından üstlenilmiştir. Örneğin, Bursa'da emval-i metruke hanelerini yakıp yıkan ve tahrip edenlerin tespit edilmesi (BCA, 272.11.17.75.16) ve Balıkesir'de bürokratlar tarafından işgal edilen gayrimenkullerin ihtiyaç sahibi muhacirlere verilmesi bunlardan bazılarıdır (BCA, 272.11.17. 78.16). Mübadillerin konut ve yerleştirilme sorununa dikkat çeken Trakya Paşaili Gazetesi (25 Kasım 1924), Ma'rif Müfettişi Zeki Beğ'in gözlemlerini şöyle aktarır;

"Kışın şiddetini göstermeye başladığı şu günlerde ma'alesef iskânlarına intizar eden yüzlerce muhacir misafirhanelerde titremektedir. Civar kurada (köy) henüz boş hanelerin mevcut olduğu söyleniyorsa da bu zavallı muhacirler bilmem hangi sebebe mebnidir ki kasabada iskân edilmek isteniyor. Bu zavallıların çektiği zahmetlerden kimseler mes'ul olmuyor!... Yoksa muhacirleri kasabaya iskân edeceğiz derken mezara mı iskân edecekler!..."

Belgesellerden elde edilen veriler de literatürü destekler niteliktedir. Fuzuli işgallere bağlı yaşanan problemler eşyasız -yataksız, yorgansız, kapısız ve penceresiz- evlerde yaşama ($f=6$) şeklinde ifade edilmiştir. Diğer taraftan herhangi bir konutun tahsis edilmediği mübadillerin bir süre için cami ve okul ($f=1$) gibi kamusal alanlarda iskân ettirilmesinin yanı sıra bazı mübadillerin yerleştikleri evlerin

yanmış ve yıkılmış ($f=1$) olması da barınma problemine dair bazı olumsuzluklardandır. Fuzuli işgaller konusunda, belgeselerde yer alan birkaç ayrıntıya örnek vermek gerekirse;

“Devlet bize ev verdi ama evlerin çoğu boştu. [Yerliler] Hiçbir şey bırakmamışlar... yağma yapmışlar”(B3:16').

“Rumlar gittikten sonra kimi yerli halk evlere yerleşmiş... Yerlilerden kimisi sobalarını yakmak için Rumların ahşap pencerelerini sökmüş... Bu nedenle gelen mübadiller, okul cami vb. yerlerde yerleşilmeyi bekliyorlar”(B7:11').

Mübadillerin karşılaştıkları ekonomik sorunlardan bir diğeri ise hatalı iskân politikalarından kaynaklı mağduriyetlerdir. Mübadele sonrasında alınan kararlar gereği, mübadillerin Yunanistan'da yaşadıkları bölgelere (sahil ve/ya dağlık) ve mesleki özelliklere (tütüncü, çiftçi) göre iskân edilmeleri ön görülmüştür. Ancak Anadolu'ya göç eden mübadillerin yüzde 80-90'ı tarım sektöründe çalıştıkları için iskân politikası genellikle tarım faaliyetlerinin sürdürülebileceği coğrafi alanların uygunluğuna göre yapılmıştır (Arı, 1995: 176; Karacaer, 2006; Yıldırım, 2006). Araştırmanın veri setini oluşturan dokuz (9) belgesel filme dair bilgileri de kapsayan mübadillerin farklı mesleki özellikleri, geldikleri şehir, kasaba ve köy alanlarına dair detaylı veriler Çizelge 2'de yer almaktadır.

Çizelge 2. İskân Müntakaları

Mübadillerin Geldiği Yer	Tütüncü	Çiftçi	Bağcı-Zeytinci	Toplam	İskân Edilen Bölge
Drama ve Kavala	30.000	-	-	30.000	Samsun
Seres	20.000	15.000	5.000	40.000	Adana
Kozana, Grebene, Kesriye, Naslic	2.500	15.000	5.000	22.500	Malatya
Kayalar, Vodine, Katrin, Alasonry, Lankaza, Demirici	3.500	25.000	15.000	43.500	Amasya, Tokat, Sivas
Drama, Kavala, Selanik	4.000	20.000	40.000	64.000	Manisa, İzmir, Mentеше, Denizli
Kesendi, Sarisa, Avrathi, Nevroko	20.000	55.000	15.000	90.000	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde
Preveze, Yanya	15.000	40.000	-	55.000	Antalya, Silifke
Midilli, Girit ve diğer adalar	-	30.000	20.000	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin, Adalar
Toplam	95.000	200.000	100.000	395.000	

Kaynak: İskân Tarihiçesi, 1932:18

Mübadiller; tütüncü, bağcı-zeytinci ve çiftçi gibi farklı meslek gruplarına göre kayıt altına alınmış ve iskân edilmiştir. Ancak mübadillerin hepsi kırsal kökenli değildi ve tarımsal faaliyetler hakkında bilgi ve becerilere sahip değillerdi (Yıldırım, 2006). Bu dönem içerisinde, “kırsal kökenli bir ailenin terk edilmiş evi var diye kente zeytincilikle uğraşan bir ailenin de zeytin yetiştirme imkanı bulunmayan bir araziye yerleştirilmesi gibi örnekler” çoktur (Arı, 1995: 110).

Belgeselerde de yanlış iskân politikalarına bağlı yaşanan sınıfsal değişim ($f=7$) sıkça ifade edilmekle birlikte, bu durum, mübadele öncesi ve sonrasının karşılaştırması üzerinden anlaşılabilir. Nitekim mübadiller, Yunanistan'da daha iyi bir yaşama (*büyük ev, arazi ve bağ/bahçe*) sahip olduklarından, Anadolu'ya göç sonrasındaki yaşam standartlarının düştüğünden bahsetmişlerdir. Diğer taraftan *meslek kaybı* ($f=6$) konusuna dikkat çeken mübadiller, Yunanistan'da *zanaat (dergâh, nakkaş)*,

tarım (hayvancılık ve ormancı) ve fırın gibi mesleki sıfatlarını göç sonrasında kaybettiklerini belirtmişlerdir. Konu hakkında belgesellerde yer alan kısa anlatılara göre;

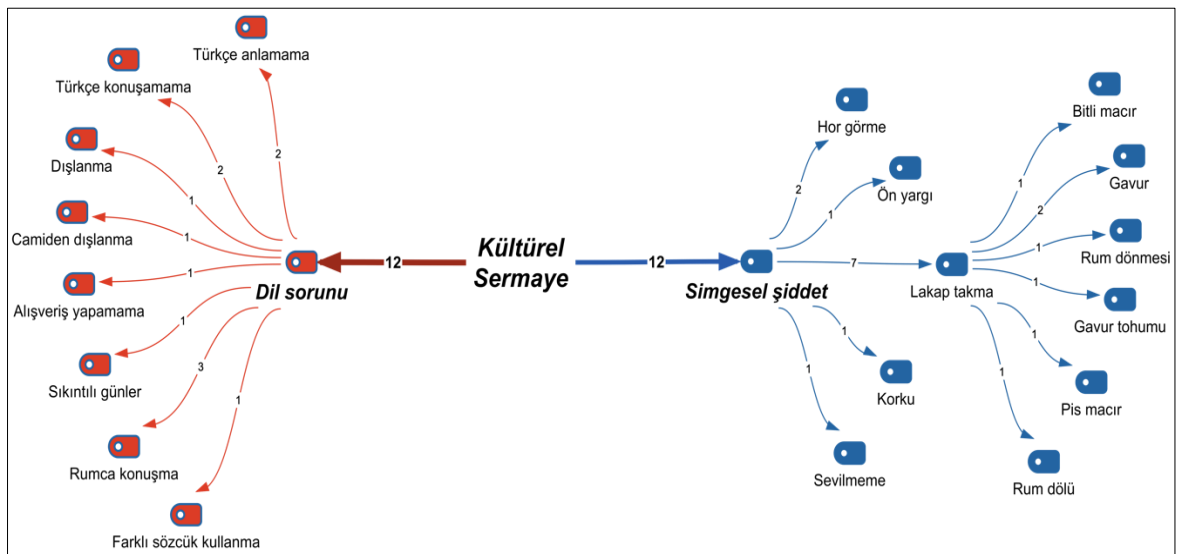
"Bizim orada iki katlı kocaman binamız vardı, evimiz vardı, yerimiz vardı. 300-500 dönüm bilemiyoruz ki kocaman dönümlü kendimize bağlı; kendimiz çalıştırdığımız, içinde hayvanların olduğu; bahçenin olduğu mısır, tütün ekilecek şekilde... Fakat maalesef, bize burada yüzde birini bile vermediler"(B9:08').

"Bizimkilerin dükkânları vardı işte örnek veriyorum dedeleri "dergâh" sahibiymiş...[yerleştikten sonra] Böyle bir şeyi artık Türkiye'de yapamazsınız"(B2:7'56).

Bu ve benzeri olaylar nedeniyle çoğu mübadil, kendilerine verilen evlerin yerli halktan birileri tarafından işgal edildiğini ya da çok kötü koşullarda olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle mübadiller kendilerine tasnif edilen malları bırakıp çoğu zaman başka bölgelere gitmek zorunda kalmışlardır (Yıldırım, 2006: 243-4).

5.2.2 Kültürel Sermaye

Zorla ve zorunlu göçle Anadolu'ya sevk edilen mübadillerin kültürel sermayelerinde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Çünkü mübadillerin, göç öncesi ve sonrasında yaşadıkları doğal ve beşeri çevre, dil, inanç, kültürel norm ve geleneklerini kapsayan coğrafi mekana dair tüm formlar değişmiştir. Bu değişiklik, doğal olarak göçzedelerin yaşamsal formlarına sirayet etmiştir. Arı'ya (1995: 166) göre mübadiller Yunanistan'da pek çok kültürel birikim ve değer bırakarak Anadolu'ya taşınmışlardır. Zira bu insanlar ilk başta eski sosyal, kültürel ve doğal çevrelerini yitirmişlerdir (Şekil 4). Yunanistan'da sahip oldukları sosyal statüleri, iş-alışverişlerine ilişkin mekânsal bağıntıları kaybolmuştur. Mübadiller tüm bunları sil baştan inşa etmek, kurmak ya da onarmak zorunda kalmışlardır ki bu süreç onlar için farklı duyu durumlarını da beraberinde getirmiştir. Dahası, kültürel sermayenin gelişimi için belirli bir aidiyet, yer bağlılığı ve duygusunun gelişimine ihtiyaç olduğu düşünüldüğünde, bu tür zorlukların kültürel sermayenin gelişimini olumsuz etkilediği görülmektedir.

Şekil 4. Mübadilleri konu alan belgesellerin kültürel sermayelerini yansıtan kavramsal ağ analizi

Anadolu'ya göç eden mübadillerin kültürel sermayelerinde yaşanan iki temel konu dikkat çeker. Bunlar *dil sorunu* ($f=12$) ve *simgesel şiddet* ($f=12$) kategorileri olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, her ne kadar Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde doğup büyüyen bazı göçmenlerin Türkçeyi konuşabildiği bilirse de mübadillerin genellikle Türkçeyi konuşamadığı ve/ya anlamadığı görülmektedir. Bu bağlamda dil probleminin en fazla *Türkçe konuşamama ve konuşulanları anlamama* ($f=2$) üzerinden deneyimlendiği görülmektedir. Diğer taraftan bu durum onların zaman zaman *Rumca konuşma* ($f=3$) ya da dilsel farklılıktan dolayı *farklı sözcükler kullanmalarını* ($f=1$) beraberinde getirmiştir. Konu hakkında belgesellerde yer verilen ayrıntılara örnek vermek gerekirse;

"Abim çiftçiydi, yerli halk abime "yok mu bir çocuk buzakları otlatacak?" diye sormuş... Türkçe bilmezdim, anlamazdım "buzak" nedir, biz "muşkar" deriz... Getir, sofraya ekmek derlerdi, biz "ekmek" ne bilmezdik"(B6:09).

Kültürel sermaye, eğitim (okul) ve din kurumu (ibadet yerleri) gibi birçok kamusal alanda yapılandırılmıştır. Kültürel sermayenin birçok kamusal mekânda kurumsallaşmış olması, *dile* bağlı problemler yaşayan mübadillerin, çeşitli zorluklara maruz kalmalarına neden olmuştur. Nitekim belgesellerde de anlatıldığı üzere kamusal alan(lar)daki dili (Türkçeyi) bilmeyen mübadiller, alışveriş mekanlarında ve dinsel kurumlarda çeşitli mağduriyetler yaşamışlardır. Kamusal alanda yaşanan bu problemler, mübadillerin sosyal uyumunu zorlaştırmıştır. Belgesellerdeki birkaç örneği aktarmak gerekirse;

"Türkiye'de çok sıkıntı çektim... Öğretmenim tahtadan bir şey oku dedi ben anlamadım... Öğretmenim bana sağır mısın! dedi, tekrar baktım... Sonra yarı Giritçe bilen bir öğretmen sordu ona, Giritçe cevap verdim o da "Tamam" dedi... Çok sıkıntı çektim gerçekten... Yerli halk, bizimkilerin yanına çalışmaya geliyor, biri soruyor "Nereye gidiyorsun çalışmaya?" diye, o da "Türkçe bilmeyen bir Mustafa vardı ya ona gidiyorum" demiş ve o yüzden o dönemde dedemin lakabı "Türkçe bilmez Mustafa" olarak kalmış (B8:12').

Mübadiller ile yerel halk arasındaki sorunların kaynağını oluşturan *dil*, hakim kültürün taşıyıcısı olan yerel halk için zaman zaman bir iktidar ve hükmetme aracı olmuştur. Bu aynı zamanda sembolik iktidar(lar)ın simgesel şiddetini doğurmuştur². Belgeseller incelendiğinde mübadillerin, Türkçe bilmedikleri için kamusal alanlarda genellikle *hor görülme, damgalanma, küçük düşürülme* vb. ötekileştirici simgesel şiddet pratiklerine maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Dahası, mübadillere çeşitli *lakaplar* ($f=7$) takıldığı ("*bitli macır*", "*Rum dölü/dönmesi*") ya da hor görüldükleri anlaşılmaktadır. Bu durum göç alanı içerisindeki, ezen-ezilen ilişkisinin diyalektiğini yansıtmaktadır. Belgesellerde, mübadillerin konu hakkındaki deneyimleri şöyle aktarılmıştır;

"Buraya gelince Rumca biliyorduk diye bizi "gavur" zannediyorlardı ama Müslümandık... sonra alıştılar bize, kaynaştık öylece"(B9:14').

"Mesela ben çocukluğumda hep "pis macır, bitli macır" gibi sözleri hatırlıyorum. Bunlar bir gerçek..."(B1:08').

Mübadile ile Anadolu'ya göç ettirilen Müslüman nüfusun maruz kaldığı simgesel şiddet, zaman zaman dinsel aidiyet temelinde de vuku bulmuştur. Her ne kadar Anadolu'ya göç eden mübadiller,

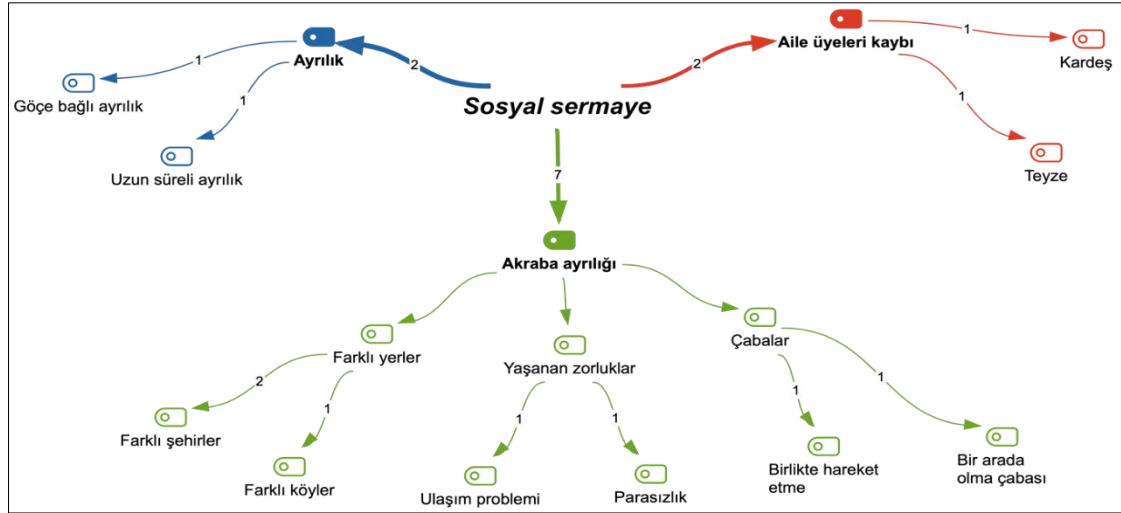
Müslüman kimliğine sahip olsalar da yerel halk bu gerçeği ilk etapta göz ardı edebilmiştir. Yorulmaz'ın (1998: 19) çalışmasında, bir mübadilin deneyimi şöyle aktarılmıştır:

“Anayurt Anadolu'ya geldik... Bu kez buradakiler, ırkdaşlarımız, dindaşlarımız “yarım gâvur” “gâvur tohumu” diyorlar bize. Beslenmemiz bol sebze, dağdan bayırdan toplanan türlü otlarla olunca, bunu da hazmedemiyorlar, alay ediyorlar bizimle: ‘Eşeklerin hakkını yiyor bunlar’. Yerel halk bizi horluyor ve ilişkilerini sınırlı tutuyorlardı. Bizim suçumuz neydi, bir başka yere serptiler bizi, gelişip boy atıyorsunuz, gelişme çağında söküp atıyorlar sizi...”.

5.2.3 Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye belirli ilişki ağlarına dayandığı için bireyin yaşadığı yer ve içinde bulunduğu toplum ile doğrudan ilişkidir. Nitekim *sermayeler arası bağlantı* olarak da ifade edilebilecek *sosyal sermaye* kavramı, toplumsal arenada, bireylerin/grupların sahip oldukları ilişkiler ağını ifade eder.

Mübadillerin sosyal sermayelerini yansıtan kavram ağı üç kategori altında tanımlanmıştır (Şekil 5). Bu üç kategori; *akraba ayrılığı* ($f=7$), *ayrılık* ($f=2$) ve *aile üyeleri kaybı* ($f=2$) şeklinde tasnif edilmiştir. Bu kategoriler içinde duruma ilişkin çeşitliliği yansıtan ve farklı kavramsal tanımlamaları içeren *akraba ayrılığı* kategorisidir.

Şekil 5. Mübadilleri konu alan belgesellere göre mübadillerin sosyal sermayelerini yansıtan kavram ağı analizi.

Mübadillerin sosyal sermayelerini oluşturan ilişki ağlarında, (*aile üyeleri*, *akrabalar*, *komşular* ve *arkadaşlar*) Anadolu'ya taşınma sırasında ve sonrasında kopuşlar gerçekleşmiştir. Nitekim farklı gemiler ile göç eden bazı aileler olduğu gibi aynı mahallede yaşayıp farklı tarihlerde göç eden aileler de olmuştur. Diğer taraftan özellikle Anadolu'ya vardıktan sonra iskân politikalarına bağlı olarak çeşitli bölgelere/illere gönderilen mübadillerin “planlama kaynaklı” sorunlara bağlı olarak çeşitli olumsuzluklar yaşadıkları belirlenmiştir. Akrabalarından ayrı kalan ($f=7$) mübadillerin, belgesellere yansıyan ifadeleri, konuya dair genel manzarayı özetlemektedir;

“Benim teyzem Mersin'de bir amcam da İzmir'de. Kısacası, göçmenler hep ayrıldı... Bu sebeple her yerde, her vilayette muhacir var”(B4:09’).

“Benim bir amcam vardı, Mudanya'ya gönderildi, öbür akrabalarımız, teyzelerim, dayılarım hep “Kırıkça” köyüne gittiler... Daha sonra gittim onları görmeye, düşün biz onlarla çocuk olarak ayrıldık ihtiyar olarak görüştük”(B4:06’).

Taşınma ve/ya iskân sürecinde farklı yerlere göç ettirilen mübadiller, ulaşım kaynaklı sorunlar ve yoksulluk gibi nedenlerden dolayı bir araya gelememiş, bu olumsuzlukları gidermek ve sosyal sermayelerini geri kazanabilmek (birlikte hareket etmek ve bir arada olmak) için de yoğun çaba göstermişlerdir. Sosyal sermayelerinin birinci ögesi olarak *aile, akrabalık, arkadaşlık ve hemşerilik ilişkileri vb. sosyal kurumlar*, Anadolu’ya taşınma ve iskân sürecinde yaşanan plansız uygulamalardan ve muhtelif aksaklıklardan dolayı zedelenmiştir. Arı'nın (1995: 112) “Büyük Mübadele” adlı eserinde yer alan detaylı açıklamalar da konuya ilişkin görünümüleri destekler niteliktedir:

“Yunanistan’da tek köyün halkını oluşturan insanlar, Türkiye’deki yerleşim yörelerine varıldığında, oradaki malların yeterli gelmemesi durumunda, iki ya da daha fazla köye paylaştırıldılar. Hatta bu köyler farklı yerleşim bölgelerinde de olabiliyordu. Böyle olunca da Yunanistan’da iken komşu bir köyde akrabaları, ahbabları ve en önemlisi çocukları olan bir aile, Türkiye’de onlardan uzak kaldılar.”

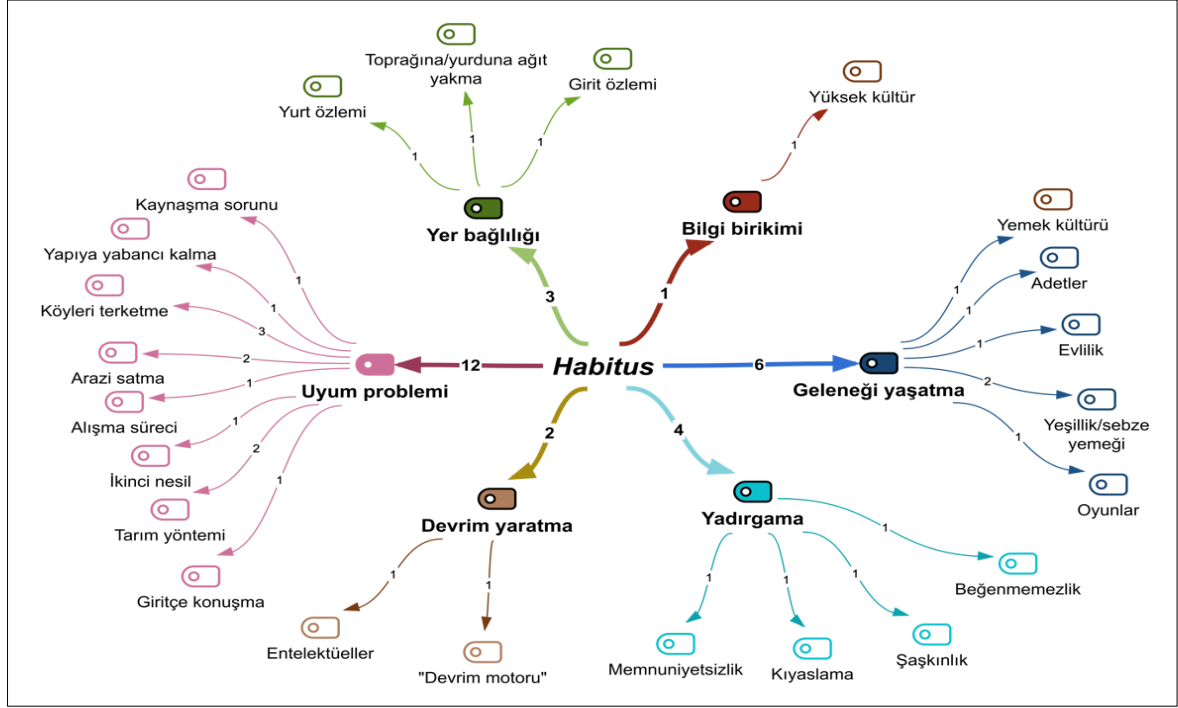
Sosyal sermaye, aynı zamanda bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı ilişkiler ağına, az çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanımlamalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 109). Sosyal sermayenin varlığı ve devamlılığı aile, akraba ve dernek gibi ilişkilerle bağlantılı olarak alanlardaki güç ilişkilerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle mübadiller Anadolu’ya yerleşti(rildi)kten sonra, sosyal sermayenin sağladığı *avantaj(lar)ı yakalayabilmek, ilişkilerini sürdürebilmek, karşılaştıkları her türlü eşitsizliklerle başa çıkma stratejisi geliştirebilmek, birlikteliklerini ve bütünlüklerini sağlayabilmek için* dernekler kurmaya çalışmışlardır. Ancak, mübadelenin gerçekleştiği dönemde bu taleplerin gerçekleşmesi çok olanaklı değildi. Nitekim Ağustos 1923’te, amaçlarını mübadele meselesini izlemek olarak belirten Serez ve Drama göçmenleri tarafından “*Şarki Makedonya Mübadele Cemiyeti*” kurulmuştur. Bir süre sonra da “*Mübadele Cemiyeti*” adlı kuruluşla birleşme kararı alan cemiyet, “siyaset yaptığı gerekçesiyle kapatılmıştır” (Önder, 1990). Yunanistan’da sahip oldukları *ilişkiler ağını* dernekleşme vasıtasıyla sürdürmek istemiş ancak bu durum ilk yıllarda çeşitli nedenlerle mümkün olamamıştır. Günümüzde ise başta Lozan Mübadilleri Vakfı olmak üzere birçok yerel dernek ve kuruluş faaliyetlerini sürdürmektedir.

5.2.4 Habitus

Habitus, eyleyici (ya da aynı koşullara sahip grupların) pratiklerin tümünü, hem özdeş kalıpların uygulanmasının bir ürünü olmasından dolayı sistemli kılan hem de başka bir yaşam stilini oluşturan pratiklerden belli bir sisteme göre farklı yapan şeydir (Bourdieu, 2015a: 255). Eyleyicilerin ortaya koyduğu benzer deneyimler ve ortak değerler, *habitusun* esasen sınıfsal olduğunu göstermektedir (Tekin, 2015; Yanıklar, 2010). Bu bağlamda *sınıfsal habitus*; aynı konumda olan grupların kolektif bilincine ve davranışlarına tekabül eder. Bu nedenle sınıfsal *habitus*; bireylere, dünyayı benzer biçimde

görmelerini ve olguları belirli bir tarzda sınıflandırmalarını, seçmelerini ve değerlendirmelerini olanaklı kılan bilişsel ve dürtüsel bir rehberdir (Tatlıcan ve Çeğin, 2014: 326).

Mübadelenin gerçekleştiği ilk yıllarda, mübadil ile yerel halk arasında belirgin bir sınıfsal ayrım söz konusudur. Bu ayrım her iki sınıfın da sahip oldukları ve içselleştirdikleri *beğeni*, *değer yarguları* ve *alışkanlıkları* gibi yatkinlikler ile ilgilidir. Bunların edinilmesi, mübadillerin ve yerel halkın farklı süreç ve sosyomekânsal ortamlarda içselleştirdikleri habituslarla ilişkilidir.

Şekil 6. Mübadilleri konu alan belgesellere göre mübadillerle yerel halkın etkileşimini [habitus] yansıtan kavram ağı.

Belgesellerdeki anlatılar değerlendirildiğinde, göç sonrasında mübadillerin habituslarına dair en başat etkenin sınıfsal temsil ve ilgili yönelimler olduğu görülmektedir. Belgesellerdeki anlatılara göre mübadillerin habitusları altı (6) kategori altında tasnif edilmiştir. Başta *uyum problemi* ($f=12$), *geleneği yaşatma* isteği ($f=6$), farklılığa dair *yadırgama* ($f=4$) ve *yer bağıllığı* ($f=3$) üzerinden ifade edilmiştir. Buna karşın *devrim yaratma* ($f=2$) ve *bilgi birikimi* ($f=1$) tanımlamaları ise en düşük frekans değerine sahip kategoriler olarak belirlenmiştir (Şekil 6).

Uyum problemi olarak kavramsallaştırılan kategori, mübadillerin iskân ettirildikleri alanlara ilişkin *uyum*, *aidiyet* ve *kaynaşma* gibi deneyimlerini ifade eder. İskân sonrasında yerleştirildikleri ortama uyum sağlayamayan kimi mübadillerin köyleri terk ettikleri ($f=3$), aşına oldukları tarım yöntemlerini uygulayamadıkları ($f=2$) ve onlara tesis edilen arazileri sattıkları ($f=2$) görülmektedir. Uyum problemiyle ilgili belgesellerde yer alan ayrıntılar, temanın anlaşılır olması açısından önemlidir;

"Gelenler baya bir zorluk çekmişler, kaynaşma, uyum problemi yaşamışlar... Bu ikinci nesile kadar devam etti, çünkü Türkçe bilmedikleri için Giritçe konuşuyorlardı ve bu

yüzden uyum sorunu yaşadılar... Sonraki nesile bunu öğretmediler, orayla ilgili konuşmadılar, kaynaşmak konusunda problem yaşamak istemediler çünkü”(B8:12’).

Geleneği yaşatma (f=6) kategorisi, mübadillerin sahip oldukları ve içselleştirdikleri yemek-mutfak pratikleri, evlilik ve oyun geleneklerini sürdürme istencini tanımlar. Bu yönüyle mübadiller, sahip oldukları sınıfsal habitusa ait birçok kültürel pratiği Anadolu’ya aktarmıştır. Birkaç anlatıya yer vermek gerekirse;

“... Her yönden uyum sağladık, yemeklerimizle uyum sağladık. Düğünleriyle uyum sağladık, kız alıp verdik birbirimize”(B1:07’).

“O nesilde o kültürü yaşadık, adetler olsun oyunlar olsun annem devam ettirdi bizde devam ettirdik. Hatta yerli halk bize çok mu fakirsiniz de ot yiyorsunuz gibisinden... Biraz küçümseme oluyordu”(B8: 14’).

Mübadillerin bedenselleştirmiş ve içselleştirilmiş oldukları yatınlıklar farklı habituslar ile karşılaşma alanlarında, *garipseme, yadırgama (f=4)* gibi duygu durumlarını doğurmuştur. Söz gelimi Anadolu’ya gelen mübadiller, belli oranda *memnuniyetsizlik, beğenmezlik* ve *şaşkınlık* yaşamışlardır. Belgesellerde, konuyla ilgili şu ayrıntılara yer verilmiştir;

“Bizimkiler İzmir’e geldikten sonra çok şaşırılmışlar... Yaşam şeklini çok yadırgamışlar... İzmir Osmanlı topraklarındaki en modern yerlerden birisi ama Selanik o dönemde çok daha ilerdeymiş. Şunu da söylemişler, şöyle kıyaslamışlar: Selanik’te geldiklerinde elektrikli tramvay varken burada atlı tramvay varmış diye kıyaslama yapmışlar”(B2:08’).

“Gelen kesim, sahip oldukları bilgi birikimi ve kültür seviyeleri ile Türkiye’de devrim yarattılar ve adeta devrimin motoru oldular” (B7: 15’).

Mübadiller ile yerel halk arasında yemek kültürü/türleri ve alışkanlıkları benzer olmamakla birlikte, bu farklılık ya da çeşitlilik Anadolu kültürünün zenginleşmesine de önemli bir katkı sağlamıştır. Öztürk’ün (2018) de belirttiği gibi:

“Mübadiller sofraya düzenine ve adabına çok önem verirlerdi. Sandalyede, masada yemek yemeğe başlayınca kadar yemekler yerde yenir, sofraya örtüsü yere serildikten sonra, üstüne tepsi ya da sofraya sinisi konurdu. Yerliler çocuk yemek için bir tabaktan yerken onlarda ise herkesin tabağı farklıydı. Göçtükleri yerlere özgü yemek çeşitlerini de Anadolu’ya taşıyarak yemek kültürümüzün çeşitlenmesini sağlamışlardır.”

Sonuç olarak ilk kuşak mübadillerin sahip oldukları habitusların birer ürünü olarak *giyim-kuşam, mutfak ve yemek kültürü, mimari gelenek ve diğer kültürel değerlerini*, yeni vatanlarındaki ev ya da sosyalleşme ortamlarına/mekânlarına aktarmışlardır. Böylelikle ev ya da bahçe gibi yapıların, mimari görünümünde ya da peyzajlarında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Orta Anadolu’daki mübadiller, evlerini Yunanistan’da gelenek olduğu üzere, üçgen biçimde çatılar ve daha geniş pencere evler yapmayı seçmişlerdir. Daha rahat kullanımı olan ve odalarına bol miktarda güneş ışığı ve hava giren evleri gören yerli halk, yeni ev yapma gereksinimi doğduğunda, bu tarz evler yapmaya heves etmiştir (Karaibrahimoğlu, 2017). Bu eğilim, köy evlerindeki tek düze görüntünün yavaş yavaş

değişmesine neden olmuştur (Karacaer, 2006). Diğer taraftan bugün Anadolu'nun muhtelif yerlerinde görülen, “*abe*”, “*breh*”, “*kızan*”, gibi konuşma akışı içerisinde kullanılan kelimeler göçmenlerin Anadolu'ya aktardıkları dilsel zenginliklerin izleridir, mübadiller ve yerel halk arasındaki kültürlenme ve kültürleşmenin bir diğer örneği ise mübadillerin maddi kültürde sahip oldukları yeni araç-gereçleri, yerli halk ile tanıştırmasıdır. Özellikle *muhacir arabası* (Arı, 1995:170-172; Boran, 1945: 175) olarak bilinen ve Yunanistan'da yaygın olan dört tekerlekli ve çelik at arabaları kullanan mübadilleri gören yerliler, seri hareket etme kabiliyeti nedeniyle bu arabayı kağına tercih etmiştir. Bu durum, muhacirlerin Anadolu'ya transfer ettikleri bir kültür ve yerel halk için de bir kültürlenme pratiğidir.

6. Sonuç

Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen 1923 nüfus mübadelesi, her iki taraf için de nüfusun homojenleştirilmesini öncelikli kılan ulus-devlet inşasına dair ideolojik uygulamalardandır ve 30 Ocak 1923'te Lozan'da karara bağlanmıştır. Azınlık Meselesi olarak da değerlendirilen ve bu nedenle iki ülke için de adeta “beka” sorunu haline gelen mübadele, ulus-devleti kurmak ve güçlendirmeye dayalı bir politikanın sonucudur (Goularas, 2012; Hirschon, 2000). Erken Cumhuriyet Dönemi'nin resmî ideolojisi olarak vurgulanan “*ulusal sınır ve ulusal birlik*” ideolojisinin en açık örneği olarak nüfus mübadelesi, devletin sosyal ve siyasal yaşantı üzerindeki yapılandırıcı gücünü anlamak için ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim devletler, sahip oldukları güç ile toplumun kimlerden oluşması ya da oluşmaması gerektiğine ilişkin hem ideolojik hem de baskıcı aygıtlara işlerlik kazandırarak (Althusser, 2015) toplumu ulusal hedeflere uygun şekilde tanzim ederler. Devletin bu düzenleyici müdahalesi, toplum düzeni içerisinde ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda yeni aktörlerin ortaya çıkmasına ya da onlara çeşitli roller atfederek güç kazanmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda, mübadele sonrasında göç eden Rumlar ile iktisadi alanda bir boşluk ortaya çıkmıştır. Türklerin bu alana girmesi için fırsat doğmuş ve dolayısıyla ekonomide ulusal denetimin kurulması kolaylaş(tırıl)mıştır (Tekeli, 2008).

Pierre Bourdieu'nun ilişkişel sosyoloji yaklaşımı ve *oyun* metaforu üzerinden, 1923 Nüfus Mübadelesinin sosyomekânsal ve psikososyal sonuçları bir arada değerlendirildiğinde, mübadillerin çok boyutlu dezavantajlı yansımalara maruz kaldıkları dikkat çekicidir. Buna göre mübadiller, göç sonrası vardıkları toplumsal alanda yerleşik aktörlerin, dizayn ettikleri oyuna katılmak durumunda kalmış ve bu oyunu kurallarına göre oynamayı kabullenmişlerdir. Zira oyunda onları bekleyen verili mekân ve yürütecekleri ekonomik uğraşlar (*ki hangi mübadilin hangi uğraşla ilgileceği ve nerede iskân edileceği önceden planlanmıştır*) ve dahası oyuna dâhil olan mübadiller; dil, din gibi (toplumsal) alanlarda çeşitli kurallarla karşılaşmıştır. Ancak mübadillerin sahip oldukları kartlarının/sermayelerinin yeteri kadar değerli olmaması ya da hiç olmaması onların alan(lar)daki mücadelelerini zayıflatmıştır. Nitekim *ekonomik sermaye* bağlamında, mübadillerin sahip oldukları donanımlara uygun yerler yerine, bu becerilere pek uygun olmayan, hatta zıt denilebilecek yerlere iskân edilmeleri, bu yerlere uyum sağlama, bağlılık geliştirme ve aidiyet duymalarını zorlaştırmıştır. Bu tür olumsuzluklar, özellikle ekonomik alandaki mücadelelerini ciddi ölçüde etkilemiştir: Mübadillerin yerleştikleri yerlerde ekonomik geçimlerinde önemli zafiyetler meydana gelmiştir. Yanı sıra Anadolu'dan ayrılan Rumların bıraktıkları mallar ve mülklerin *fuzuli işgallere* uğraması nedeniyle, mübadiller zaman zaman evsiz ve mülksüz kalmıştır. Bu durum nedeniyle mübadiller, yeniden başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.

Gündelik yaşamın kökenlerini temsil eden ve *kültürel sermayenin* yapılandığı temel güç olarak din ve özellikle dil alanı, mübadillerin yerel halk ile ilişkilerindeki aksaklıkların ana nedenlerinden biri olmuştur. Çoğu zaman “*önyargı, ötekileştirme, aşığılama, küçük düşürme*” gibi simgesel şiddet pratiklerini doğurmuştur. Zira mübadiller, Türkçe bilmedikleri ve konuşamadıkları için kamusal alanlara dair gündelik yaşam pratiklerini tam anlamıyla gerçekleştirememiş ve dolayısıyla topluma entegre olamamışlardır. Dilsel farklılıkların doğurduğu bu iletişimsizlik hali ve ideolojik baskılardan dolayı sıklıkla simgesel şiddete maruz kalmışlardır. Bu simgesel şiddet pratikleri, mübadillerin Anadolu’ya aidiyet duygusunun gelişmesini törpülemiş ve yer bağlılıklarını sekteye uğratmıştır.

Mübadillerin yaşadıkları bu olumsuzluklar, *sosyal sermayelerini* ve dolayısıyla toplumsal alandaki birlik, dayanışma ve hemşerilik ilişkilerinin gelişmesini zedelemiştir. Nitekim Anadolu’nun hemen her bölgesine yerleştirilen mübadiller, ailelerinden, arkadaşlarından, daha önce yaşadıkları ve yaşamlarını idame ettikleri memleketlilerinden ve akrabalarından farklı yerlerde yaşamak durumunda bırakılmışlardır. Dolayısıyla sosyal ilişkilerinden/sermayelerinden ve yurtlarından koparılan mübadiller, geldikleri yerlerde de iskân politikaları ve sosyal uyuma ilişkin sorunlarla karşılaşmışlardır.

Sermaye bağlamında alan içerisinde güçsüz konuma düşen ve bu yüzden alandaki diğer eyleyicilerle mücadele etme yetileri zayıf kalan mübadiller, habitusları nedeniyle bu durumu değiştirmek için çaba göstermişlerdir. Özellikle Anadolu’ya göç etme motivasyonları, anavatana dönme, ırkdaşlar ve dindaşlarla birlikte yaşama tasavvuru şeklinde belirleyici olan habitus, oyunda daha istekli olmalarını sağlamış ve kısmen de olsa, diğer eyleyiciler ile mücadeleyi biraz daha kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi, siyasal iktidarların aldığı ideolojik bir karardır. Bu kararın yürürlüğe geçirilmesi neticesinde, farklı kültürel kimliklerin birlikte yaşama deneyimleri zedelenmiş, toplumsal ayrışmalar ve duygusal kopuşlar dahil bir dizi olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. Mübadele yoluyla Anadolu’ya gelen mübadillerin sahip oldukları maddi birikimlerinin, kültürel yaşam biçimleri ve toplumsal değerlerinin yanı sıra, sosyal ilişkilerinin de çeşitli şekillerde değiştiği (değiştirilmek durumunda bırakıldığı), dönüştüğü ve bu tür süreçlerin de hafızalarda çoğunlukla olumsuz izler bıraktığına dair somut anlatı ve deneyimlerle tespit edilmiştir. Mübadillerin, yıllarca yaşadıkları topraklarından koparılmaları ve daha sonraki süreçlerde bir dizi dramatik (ekonomik sıkıntılar, füzuli işgaller, barınma sorunları) ve travmatik (hastalıklar, aile üyelerinin kaybı, dışlanma/ötekileştirilme) zorluklara maruz kalmaları hafızalarında derin izler bırakmıştır. Her ne kadar sahip oldukları habitus ve sermayeler aracılığıyla ekonomik, kültür ve eğitim gibi alanlarda mücadelelere katılmış olsalar da geldikleri topraklardan bambaşka bir kültürel ve ekonomik yapıyla birlikte yaşamaları, meşakkatli bir süreci de beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan dönemin hâkim sosyopolitik bağlamı da hesaba katıldığında hem kamusal alan hem de özel yaşama dair hâkim ideolojik yapının ürettiği *yabancılaştırma* ve *ötekileştirilme* pratiklerinin toplumsal birlikteliği sekteye uğrattığı belirlenmiştir. Bu durum, mübadillerin iskân edildikleri coğrafyalara ilişkin yer bağlılığı ve aidiyetlerinin gelişimini zedelediği için yeniden göç etmelerine neden olmuştur. Mübadiller, ilk dönemlerde bu tür olumsuzluklarla baş etmek için yerel halk ile kısmen mesafeli bir etkileşim göstermiş ve kendi sosyokültürel ilişki ağlarını kuvvetli tutmaya yönelmişlerdir. Fakat kentleşme ve ekonomik sermaye alanındaki iyileşmeler ve yerel halkla kaynaşma sürecine girmeleriyle birlikte (özellikle kentsel alanlara yönelik göçlerin de etkisiyle) bu tür olumsuzluklardan kısmen sıyrıldıkları

söylenbilir. Bu bağlamda, mübadelenin ilk yıllarında (ön yargı ve kültürel farklılıklardan dolayı) yerel halk ile mübadiller son derece sınırlı ilişkilere sahip olmuştur. Fakat ilerleyen süreçlerde, özellikle mübadillerin Anadolu'ya aktardıkları kültürel zenginliklerin de (*tarım ve hayvancılığa ilişkin araç gereç, mimari yapı, yemek kültürü, dilsel pratikler* vb.) katkısıyla yerel halkla karşılıklı kültürleşme deneyimlerini ilerlettikleri ve iki taraf arasındaki sosyal uyumun da geliştiği görülmektedir.

Notlar

1."Avrupa'da bizim aleyhimize düşmanların kullanabileceği en büyük silah bu ekalliyetler (azınlıklar) silahıdır. Binaenaleyh ben ikinci gün kendisine [yani Lord Curzon'a] gittim ve ilk evvel kendisine ekalliyetlerden bahsettim ve bunu ikiye ayırdık. Rum ekalliyetleri için mübadele esasını teklif ettim ve dedim ki: Biz, devamlı bir sulh istiyoruz ve bunun için bu suretle bizi onlardan, onları bizden emin kılmaktır. Bundan sonra bizde kalacak Rumlarda haricî bir fikir vardır. Bir gün Türkiye'yi parçalayacağız, burayı oraya [Yunanistan'a] raptedeceğiz. Buraların Türkiye'de kaldığı sabit olmalıdır ki, birbirimizin elini tutalım. Birbirimizle iyi geçinelim. Bundan iyisi ise onları rahat yaşayabilecekleri yerlere göndermek ve Müslümanları da rahat yaşayabilecekleri bir yere celp etmek lazımdır. Binaenaleyh bu suretle bu meseleyi cezrî [kesin] bir surette halletmek demektir. Emin bir esas koymaktır ve Şarkta [bundan] böyle Müslümanlarla Hristiyanların münasebatı iyi olur dedim. Biz, bunu diğer bir şey olarak teklif etmiyoruz. Nitekim Yunanlılar, Bulgarlarla bu babta bir muahede yapmışlar ve biz de vaktiyle Venizelos'la bir mukavele akdetmişizdir ve bunun için İzmir taraflarında Muhtar Bey'in riyaseti altında bir komisyon teşekkül etmişti. İşte bunun sureti halli için size ilk teklifimiz budur. Bunun üzerine dediler ki: Türkiye'de bulunan Hristiyanları kaldırıp Yunanistan'a göndermek pek güçtür. Ben de dedim ki: Fakat evvelemin de [öncelikle] İzmir civarında bulunan Rumlarla yapalım ve diğer aksanı memalikte [ülkenin diğer kısımlarında] kalacak Hristiyanlar ise, biz açık söylüyoruz: İtilaf devletlerinin yekdiğeriyle ve yahut hasımlarıyla kabul edilmiş olan esasları biz de kabul ederiz. Bu da onlara teminat olsun [dedim] (TBMM, 1922:176).

2. Sembolik iktidar, birey ve gruplar üzerinde bedensel anlamda somut bir fiziksel güç uygulanmadan sağlanan büyümlü bir güç unsurdur (Bourdieu, 2015c: 54). Sembolik/simgesel şiddet ise bilinçsiz ve dolayısıyla istemsiz bir biçimde uygulamaya geçebilir. Tüm görünüm, komutlar, çekicilikler, tehditler, sitemler taşıdıkları "büyümlü güçleri" bu pratikten edinirler (s. 58-59). Bu bağlamda Bourdieu'nun kavramsal odağında sembolik şiddet, şiddetin daha çok "soyut" "gizli" ve "yumuşak" bir unsurdur (Türk, 2014: 612). Dolayısıyla sembolik şiddet, ezen sınıfın ezilen sınıfa yönelik uyguladığı bir ideolojik araçtır.

Referanslar

- Aktar, A. (2005). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin ilk yılı: Eylül 1922-Eylül 1923. M. Pekin (Ed.). İçinde *Yeniden Kurulan Yaşamlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 41-75.
- Aktar, A. (2007). Nüfusun homojenleştirilmesi ve ekonominin Türkleştirilmesi sürecinde bir aşama: Türk-Yunan Mübadelesi, 1923-1924. R. Hirschon (Ed.). İçinde *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*. 111-161.
- Allour, J. (2021). 'Traveling habitus' and the new anthropology of class: proposing a transitive tool for analyzing social mobility in global migration. *Mobilities*, 2(16), 178-193. doi: 10.1080/17450101.2021.1885833
- Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arı, K. (1990). 1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması sonrasında İzmir'de Emval-i Metruke ve Mübadil Göçmenler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6(18), 627-658. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/54981/754237> adresinden edinilmiştir.
- Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arı, K. (2017). Türk roman ve öyküsünde mübadele. *Tarih ve Günce*, 1(1), 5-28. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tarihvegunce/issue/30668/331703> adresinden edinilmiştir.
- Arlı, A., Göker, E. (2014). Kent sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile düşünmek. *Cogito*, (76), 121-140.
- Aysal, N. (2017). Türk-Rum Nüfus Mübadelesi: Ortodoksların Anadolu'dan zorunlu göçü. O. Köse (Ed.). İçinde *Geçmişten Günümüze Göç*. Samsun Canik Belediyesi Kültür Yayınları. 641-662.
- Ayyıldız, A. A. (2022). Pierre Bourdieu'nun sosyolojisi ışığında sosyal çalışmayı anlamak. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 261-284. doi: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i3002
- Baran, A. G., Özsöz, C. (2013). Pratik, kültür, sermaye, habitus ve alan teorileriyle Pierre Bourdieu sosyolojisi. S. Suğur, A. G. Baran (Ed.). İçinde *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi. 1-21.
- Belli, M. (2006). *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi*. İstanbul: Belge Yayınları.

- Bildirici, Y. Z. (2019). 1924 Ahali Mübadelesinde mahalli sıtma olayları. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(40), 511-548. doi: 10.14225/Joh1619
- Boran, B. S. (1945). *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bourdieu, P. (1983). Ökonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital, R. Krecked, (Eds.) In *Soziale Ungleichheit, Soziale Welt* (183-198) Göttingen: Campus Verlag
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. G. Richardson (Eds.), In *Handbook of Theory and Research for the sociology of Education*. New York. Greenwood Press. 241-258.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim Sorunları*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015a). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Çev. D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015b). *Devlet Üzerine College de France Dersleri (1989- 1992)*. Çev. A. Sümer, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015c). *Eril Tahakküm*. Çev. B. Yıldız, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. (2014). *Düşünsel Bir Antropoloji için Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006). *Sanatın kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. Çev. N.K. Sevil, Yapı Kredi Yayınları.
- Bozçalı, V. F., Özden, C., Aydın, S. (2007, Temmuz). Loic Wacquant ile söyleşi: Bourdieu ile devleti düşünmek. 08.11.2022 tarihinde <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-219-temmuz-2007/2402/loic-wacquant-ile-soylesi-bourdieu-ile-devleti-dusunmek/6076> adresinden edinilmiştir.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Mübadelesi ve sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 9-32. doi: 10.20296/tsad.48189
- Burke, E. (2017). *Edmund Burke: Selected Writings and Speeches*. P. J. Stanlis (Eds). New York: Routledge.
- Calhoun, C. (2014). Bourdieu sosyolojisinin ana hatları. G. Çeğin , E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Ed). İçinde *Ocak ve Zanaat* (77-130). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Can, K. (2007, 27 Ocak). Pierre Bourdieu: pratiklerin mantığı, habitus ve alan teorisi, 15.10.2023 tarihinde https://www.bisav.org.tr/Bulten/14/253/pierre_bourdieu_pratiklerin_mantigi_habitus_ve_alan_teorisi adresinden edinilmiştir.
- Cederberg, M. (2012). Migrant networks and beyond: Exploring the value of the notion of social capital for making sense of ethnic inequalities. *Acta Sociologica*, 55(1), 59-72.
- Cengizkan, A. (2003). *Mücadele Konut ve Yerleşimleri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık&Arkadaş Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çapa, M. (2001). Mücadele'de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti'nin rolü. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), 29-60.
- Çeğin, G., Göker , E. (2015). Araştırmasından 50 yıl, Kitabından 35 yıl sonra Ayrım. P. Bourdieu. İçinde *Ayrım* (10-20) Ankara: Heretik Yayınları.
- Çelik, Ç. (2014). Sosyal sermaye, ebeveyn ağları ve okul başarısı. *Cogito*, (76), 265-290.
- Demir, O. Ö. (2017). Nitel araştırma yöntemleri. K. Böke (Ed.). İçinde *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Alfa Yayınları. İstanbul. 287-316.
- Deniz, A., Öksüz, M. (2017). Ankara'daki İran restoranları: Kültürel kimlik üzerine etnografik bir araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 15(2), 167-185. doi: 10.1501/Cogbil_0000000187
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dursun, O. (2018). Toplum Pierre Bourdieu ile düşünmek. *Global Media Journal TR Edition*, 8(16), 68-123. https://www.researchgate.net/profile/Onur-Dursun-4/publication/330139073_Toplum_Pierre_Bourdieu_Ile_Dusunmek/links/5c2f4e61299bf12be3ac578f/Toplum-Pierre-Bourdieu-Ile-Duesuenmek.pdf adresinden edinilmiştir.
- Emgili, F. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin Türkiye Cumhuriyeti'nin milli iktisadının oluşumundaki etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 105-122. doi: 10.20296/tsad.42555
- Emgili, F. (2017). Türk-Yunan Mübadelesi hakkındaki araştırmalara bir bakış. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(1), 29-54. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tarihvegunce/issue/30668/331702> adresinden edinilmiştir.

- Erdal, İ. (2007). Nüfus değişiminde mübadillerin uyum süreci ve sosyo-ekonomik değişimdeki rolleri. *International Congress of Asian and North African Studies, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara. 1263-1278.
- Erdal, İ. (2009). Rumeli ve Anadolu muhacirlerinde kimlik ve vatan algısı. *Milli Folklor*, 21(81). <https://research.ebsco.com/c/kqcaa/search/details/ug4dmsg5xr?q=AN%2043385406> adresinden edinilmiştir.
- Erel, U. (2010). Migrating cultural capital: Bourdieu in migration studies. *Sociology*, 4(44), 642- 660. doi: 10.1177/0038038510369363
- Etil, H., Demir, M. (2014). Pierre Bourdieu'nün bilim sosyolojisine katkısı: "Alan Teorisi", "Habitus" Cini ve "Refleksivite Talebi". *Cogito*, (76), 312-350.
- Goularas, G. B. (2012). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve günümüzde mübadil kimlik ve kültürlerinin yaşatılması. *Alternatif Politika*, 4(2), 12-146. <https://www.proquest.com/docview/1946217344?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Scholarly%20Journals> adresinden edinilmiştir.
- Gökçaftı, M. A. (2002). *Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikayesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güner, Z. (2007). Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iskân politikası. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 1453-1463.
- Gün, G. (2012). Belgesel türleri ve tarihi hakkındaki araştırmalar/Türkiye'deki ilk belgeseller, 12.12.2023 tarihinde https://www.academia.edu/53315834/Belgesel_türleri_ve_tarihi_hakkındaki_araştırmalar_Türkiyedeki_ilk_belgeseller_2012_ adresinden edinilmiştir.
- Gürbüz, S. E., Ongur, H. Ö. (2020, 14 Şubat). Pierre Bourdieu, Pratik teorisi ve uluslararası ilişkiler. *Küresel Çalışmalar*, 11.19.2022 tarihinde <https://kureselcalismalar.com/pierre-bourdieu-pratik-teorisi-ve-uluslararası-iliskiler/> adresinden alınmıştır.
- Hirschon, R. (2000). *Mübadile Çocukları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hunter, L., Smith, W., Emerald, E. (2015). Pierre Bourdieu and his conceptual tools. L. Hunter, W. Smith, E. Emerald (Eds.). In *Pierre Bourdieu and Physical Culture*, Abingdon: Routledge. 3-27.
- İskân Tarihesi (1932). Hamit Matbaası, İstanbul.
- Jolivet, D., Pereira, S. (2021). The dynamic welfare habitus and its impact on Brazilian migration to Lisbon and Barcelona. *Geoforum*, 120, 58-66. doi: <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2021.01.017>
- Kahvecioğlu Ağbaba, D., Furat, M. (2019). Göç, kimlik ve kültür: Bor'daki mübadiller örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 156-175. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nevsosbilen/issue/46568/554454> adresinden edinilmiştir.
- Kalaylıoğlu, Y. A. (2015). Uluslararası göç bağlamında Bourdieu'nün kavramları: Ankara'da yaşayan İranlılar örneği. *Idealkent*, 5(13), 182-205. <https://dergipark.org.tr/en/pub/idealkent/issue/36699/418649> adresinden edinilmiştir.
- Kalogeropoulos, T., Leopoulos, V., Kirytopoulos, K., Ventoura, Z. (2020). Project-as-Practice: Applying Bourdieu's Theory of Practice on Project Managers. *Project Management Journal*, 51(6), 599-616. doi: 10.1177/8756972820913392
- Kaplan, M., Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, (1), 23-37. <https://dergipark.org.tr/en/pub/habitus/issue/56842/768070> adresinden edinilmiştir.
- Karacaer, G. (2006). *Türkiye Kent Yaşamı ve Mübadiller*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karaibrahimoğlu, S. (2017). Türk- Rum Mübadelesinin Anadolu'da kentsel mekanın şekillenmesine etkisi, Giresun/Bulancak Örneği. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 1(2), 122-139.
- Kaya, A. (2011). *Türkiye'de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- King, R. (2012). Geography and migration studies: Retrospect and prospect. *Population Space Place*, 18, 134-153. doi: 10.1002/psp.685
- Kırmit, Ö. F. (2021). Lozan'a giden süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 145-162. doi: 10.18037/ausbd.902584
- Koçali, A. (2020). *Bourdieu ve Kavramları*. 11.16.2022 tarihinde <https://www.karameke.com/bourdieu-ve-kavramlari/> adresinden edinilmiştir.
- Liu, D., Shen, S., Shilliar, R., Li, F., Chen, Z. (2022). How does home ownership affect migrants' sense of relative deprivation? An investigation based on field theory. *Social Science & Medicine*, 306, 2-9. doi: 10.1016/j.socscimed.2022.115097
- Ma, G., Wu, Q. (2020). Cultural capital in migration: Academic achievements of Chinese migrant children in urban public

- schools. *Children and Youth Services Review*, 116, 2-7. doi: 10.1016/j.childyouth.2020.105196
- Nowicka, M. (2015). Habitus: Its transformation and transfer through cultural encounters in migration. C. Cotsa, M. Murphy (Eds). In *Bourdieu, habitus and social research: The art of application*. London: Palgrave Macmillan. 93-110.
- Oliver, C., O'Reilly, K. (2010). A Bourdieusian analysis of class and migration: Habitus and the individualizing process. *Sociology*, 44(1), 49-66. doi: 1177/003803850935162
- Öksüz, M., Özgür, E. M. (2022). Pierre Bourdieu'yu Coğrafyaya Coğrafyayı Pierre Bourdieu'ya yaklaştırmak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 31(2), 321-335. doi: 10.51800/ecd.1122633
- Ölçer, H. (2019). Pierre Bourdieu sosyolojisinde simgesel şiddet sorunsalı ve biçimleri. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 2, 34-49. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nosyon/issue/55455/759986> adresinden edinilmiştir.
- Önder, S. (1990). *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadelesi (1912-1930)*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü.
- Özgen, N. (2012). Çok boyutlu bir serüven: göç ve yaşamsal örüntüleri. N. Özgen (Ed.). İçinde *Günümüz Dünya Sorunları, Eğiten Kitap*, Ankara, 415-449.
- Özgen, N. (2014). Forced migration based upon the experiences of female sufferers: Diyarbakır City case study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 120, 433-442. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.02.121
- Özgen, N. (2019). Nitel Araştırmalarda Verilerin Toplanması ve Analizi. N. Özgen (Ed.). İçinde *Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler (158-195)*. Ankara: Pegem.
- Özlem, K. (2019). Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi arasındaki etkileşimin değerlendirilmesi. *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 219-238. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijisi/issue/46304/582073> adresinden edinilmiştir.
- Öztaş, S. (2008). Tarih öğretimi ve filmler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 543-556. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/49100/626535> adresinden edinilmiştir.
- Öztürk, B. (2018). Mübadele, Göç ve Mutfak Kültürü. *Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (17-25). Ankara: İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- Palabıyık, A. (2020). Pierre Bourdieu sosyolojisinde habitus, sermaye ve alan üzerine. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, (1), 1-22. <https://dergipark.org.tr/en/pub/habitus/issue/56842/768084> adresinden edinilmiştir.
- Reynaud, J. D., Bourdieu, P. (2004). Bir eylem sosyolojisi mümkün müdür? *Cogito*, (76), 140-152.
- Sarı, K. A. (2022). Tasfiye taleplerine göre mübadillerin iskanı: Kırklareli örneği. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi* (10), 151-186. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tarihveguncce/issue/68378/1031390> adresinden edinilmiştir.
- Sayımlar, S., Coşkun, Ç. (2023). Göç ve habitus: Gurbet Kuşları filminin Bourdieu'nun kavramları üzerinden bir incelemesi. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 3(2), 158-171. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijhm/issue/83078/1430731> adresinden edinilmiştir.
- Sepetçioğlu, T. E. (2014). İki tarihsel "eski" kavramı bir sosyo-kültürel "yeni" kimlik: Mübadele nedir? Müadiller kimlerdir? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 49-84. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21490/230360> adresinden edinilmiştir.
- Sirkeci, İ., Yüceşahin, M. (2014). Editörden: Türkiye'de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10. <https://dergi.tplondon.com/goc/article/download/545/538> adresinden edinilmiştir.
- Smith, R., Spaaij, R., McDonald, B. (2019). Migrant integration and cultural capital in the context of sport and physical activity: A systematic review. *Journal of international migration and integration*, 20, 851-868. doi: 10.1007/s12134-018-0634-5
- Solim, N. T. (2023). Türk Sineması'nda mübadele belgeselleri ve yaratıcı bir örnek: Dönüş/The Return. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 4-30. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iled/issue/80504/1333862> adresinden edinilmiştir.
- Swartz, D. (2018). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, İ. (2004). Salihli Mübadilleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(16),65-78. <https://hdl.handle.net/11499/40871> adresinden edinilmiştir.
- Şenışık, P. (2016). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet döneminde modern devlet pratikleri ve dönüşen kimlikler. *Studies of The Ottoman Domain*, 6(10), 83-119. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ohsc/issue/27103/285664> adresinden edinilmiştir.

- Şimşek, H., Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Tataru, G. F. (2019). Migration – an overview on terminology, causes and effects. *Logos Universality Mentality Education Novelty: Law*, 7(2), 10-29. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=822145> adresinden edinilmiştir.
- Tatlıcan, Ü., Çeğin, G. (2014). Bourdieu ve Giddens: Habitus ve Yapının ikililiği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Ed.). *İçinde Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (303-367). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tavşancıl, E., Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon. İstanbul
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tekin, F. (2015). Pierre Bourdieu sosyolojisinde beden ve habitus: Bedenleşmiş habitus. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 13(26), 85-100.
- Tekinal, M., Tonbalak, K. (2021). Nitel araştırmalarda meta-sentezin kapsamı ve yaşlılık alanında meta-sentez örnekleri. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(2), 235-268. doi: 10.54961/uobild.1036670
- Türk, H. B. (2011). Türkiye'de ulus-devlet formasyonunun ortaya çıkış sürecini habitus kavramı üzerinden okumak. *Bilig*, 52, 201-225. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2610-published.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Türk, H. B. (2014). Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist, Bourdieu Gelenek ve İdeoloji. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Ed.). *İçinde Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (605-627). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22), 121-138. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/593656#page=127> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, O. (2006). *Diploması ve Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yorulmaz, A. (1998). *Savaşın Çocukları*. Bilge Yayınları: İstanbul.
- Yu, H. (2023). *Migration and Educational Policymaking in China*. New York: Routledge.
- Yücedağ, İ. (2016). Habitus'tan mutataştırmaya toplumsalın inşası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 111-133. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sufesosbil/issue/17215/179759> adresinden edinilmiştir.
- Yüceşahin, M., Özgür, E. M. (2006). Türkiye'nin güneydoğusunda nüfusun zorunlu yerinden oluşu: Süreçler ve mekansal örüntü. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), 15-35. doi: 10.1501/Cogbil_0000000068

Arşiv Kaynakları

- (BCA, 272.79.72.3.33-3). (22 Eylül 1924)
- (BCA,272.11.17.75.16) (04 Şubat 1924)
- (BCA, 272.11.17. 78.16). (13 Mart 1924)

Gazete Kaynakları

Paşaili, 25 Kasım 1924. Sayı 174

Veri Kaynağını Oluşturan Belgeseller

- B1- Selanik Göçmeni Nurşen Temizel ile Sözlü Tarih Görüşmesi, https://www.youtube.com/watch?v=n_VG9J2IVI,t=499s,ab_channel=S%C3%B6zl%C3%BCTarihTV (Erişim: 24.09.22).
- B2- 1924 Nüfus Mübadelesi Belgeseli, https://www.youtube.com/watch?v=bBTYWjg2v5U,t=258s,ab_channel=omere.yildirim (Erişim: 24.09.22)
- B3- Yüz Yaşında Üç Çocuk Mübadele, https://www.youtube.com/watch?v=u7CPnaRc784,t=876s,ab_channel=Sel%C3%A7ukEfesKentBellegi (Erişim: 24.09.22).
- B4- Giritli Mübadillerin Son Durağı Çukurova, https://www.youtube.com/watch?v=m0sEVGS8NqE,t=1161s,ab_channel=Y%C3%9CKSELHAN%C3%87ERL%C4%B0 (Erişim: 24.09.22).
- B5- Mübadelenin İki Köyü: Bölüm 2, https://www.youtube.com/watch?v=htOJre7-o6s,t=1446s,ab_channel=lozan.m%C3%BCbadillerivakf%C4%B1 (Erişim: 24.09.22).

- B6- Tarsus'ta Yaşayan Giritliler'in Hikâyesi
https://www.youtube.com/watch?v=ctkx2uAeEAY,ab_channel=CNNT%C3%9CRK (Erişim: 24.09.22).
- B7- Ata Yurdundan Ana Yurduna; 98. Yılında Mübadelenin Öyküsü,
https://www.youtube.com/watch?v=a7Sdp59uvBc,t=1175s,ab_channel=KonakBelediyesi (Erişim: 24.09.22).
- B8- Mübadele Belgeseli,
https://www.youtube.com/watch?v=RubNDxsl4zs,t=761s,ab_channel=lozan.m%C3%BCbadillerivakf%C4%B1
(Erişim: 24.09.22).
- B9- Acı Göç: Mübadiller Hep Topraklarını Sayıkladı,
https://www.youtube.com/watch?v=Z9tQaYG546g,t=42s,ab_channel=%2B90 (Erişim: 24.09.22).